

”MATALA LASKU SIVIILIIN”

Tuetun asumisen merkitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asiakkaille

Sanna Väisänen
Opinnäytetyö, 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Väisänen, Sanna. Matala lasku siviiliin, tuetun asumisen merkitys Kriminaali-
huollon tukisäätiön asiakkaille. Helsinki, syksy 2010, 80 sivua, 3 liitettä. Diako-
nia-ammattikorkeakoulu, DIAK Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, mitä odotuksia Kriminaali-
huollon tukisäätiön asumispalveluihin kohdistetaan vankeusaikana, mitä merkityssisältöjä tuet-
tuun asumiseen liittyy, sekä mistä arki ja sen merkitys muodostuu vankeuden
jälkeen. Tutkimuksen kautta saadaan kokemustietoa suoraan asiakkailta, minkä
perusteella voidaan tarkastella mahdollisia kehittämisen näkökohtia tuetun asumi-
sen suhteen, jotta asiakkaan tarpeet tulisivat kohdatuksi mahdollisimman hyvin.

Teoriaosa käsittelee syrjäytymistä, tuettua asumista ja vankien taustoja, sekä
haasteita vankilasta vapautumisen jälkeen. Syrjäytymistä pohdittaessa tulee
esille käsite yhteiskuntaan integroitumisesta. Se perustuu pitkälti yhteiskunnan
vaatimukseen palauttaa marginaalissa elävät normaaliuden piiriin, mikä ei vält-
tämättä aina aja asiakkaan itsensä etua.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Aineisto kerättiin puolistrukturoituna
teemahaastatteluna ja analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutki-
mukseen osallistui viisi miestä, joista kolmea haastattelin kaksi kertaa. Haastat-
teluja kertyi yhteensä kahdeksan. Tutkimusprosessi kesti noin vuoden, jonka
aikana tutkimussuunnitelma muuttui olosuhteista johtuen.

Tutkimustulosten valossa tuettuun asumiseen siirtymisen vankeusrangaistuk-
sen jälkeen odotettiin madaltavan kynnystä vankilan ja siviilin välillä. Tuetun
asumisen merkitykset kiteytyvät voimaantumisen kokemukseen, päihteettömyy-
dessä tukemiseen sekä luottamukselliseen ilmapiiriin. Arjen sisällölliset ratkaisut
vaihtelivat hyvin paljon, ja ajan käytön hallinta osoittautui haasteelliseksi kontrol-
lin loputtua vankilan tiukkojen normien jälkeen. Siirtymävaiheilla vankilasta tuet-
tuun asumisyhteisöön sekä yhteisöstä itsenäiseen tukiasuntoon oli suuri merki-
tys yksilölle.

Kehittämisen näkökohtana nousi esille asukkaiden arjessa suoriutuminen. Ajan
hallinta muodostui haasteelliseksi mielekkään tekemisen puuttuessa. Yövieras-
kielto on perusteltua, mutta lasten aseman parantamiseksi olisi kehitettävä mal-
li, joka sallisi yövierailut. Aineistosta nousi esiin myös vankien keskuudessa val-
litseva tiedon puute tuetun asumisen vaihtoehdosta. Mielenkiintoinen havainto
oli yhteiskuntaan integroitumisvaatimusten mahdollinen yhteys varhaisiin ulos-
kirjoittautumisiin asumisyhteisöstä.

Kohderyhmätietoista tuettua asumista tulee lisätä, jolla madalletaan kynnystä
vankilan ja siviilin välillä.

Asiasanat: syrjäytyminen, integraatio, vangit, tuettu asuminen, Kriminaali-
huollon tukisäätiö, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Väisänen, Sanna.

Landing slowly out of prison. The meaning of supported housing for the clients of the Probation Foundation

80p. 3 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social services.

The purpose of this research was to find out what kind of expectations prisoners had towards supported housing while they were still in prison. The aim was also to find out what kind of meanings the clients of Probation Foundation gave to supported housing and how they managed in their every day life after being released from prison. Additionally, this research aimed to address some aspects of possible development of supported housing system in order to respond to the needs of customers as well as possible.

The theory part of the research deals with social exclusion, supported housing, as well as prisoner's backgrounds and the threats after being released from prison. With the concept of social exclusion, another concept, social integration emerges, largely based on society's demands to restore normality in living, demands that may not always drive the client's self-interest.

The research method was qualitative. The study material was gathered by a half-structured thematic interview and was analysed by inductive content analysis. Five men were interviewed. The research process took about a year.

The results showed that during imprisonment, the supported housing unit was expected to lower the threshold between prison and civil life. According to interviewees, the significance of the supported housing after being released were the feeling of empowerment, trustworthy atmosphere and support in remaining substance-free. The contents of everyday life varied much. It seemed to be most challenging when there was nothing to do. The transition from prison to the supported housing unit and from there to the supported apartment seemed to have a positive effect on clients.

Based on the results it seems that the most crucial development perspective is how to make everyday life meaningful after imprisonment. As another development suggestion the family's role emerged :It is justified not to allow night guests but it would be essential to improve the supported housing unit system to permit children to stay overnight. It is also necessary to notice that more information about the supported housing system is needed amongst prisoners.

It is important to increase the supported housing systems to diminish the gap between prison and civil life.

Keywords: exclusion, integration, prisoner, supported housing, The Probation Foundation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 ONGELMANA SYRJÄYTYMINEN	8
2.1 Syrjäytyminen ja marginalisaatio	8
2.2 Syrjäytyminen prosessina.....	10
2.3 Vaatimuksena yhteiskuntaan integroituminen	11
3 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS	13
3.1 Lähtökohta.....	13
3.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja tarkoitus	14
3.3 Tutkimuskysymykset	14
3.4 Laadullinen tutkimus.....	15
3.5 Teemahaastattelu.....	17
3.6 Aineiston analyysi.....	19
4 KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ VAPAUTUNEIDEN TUKENA	22
4.1 Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta.....	22
4.1 Asumisen tuki	23
5 VANKIEN TUETTU ASUMINEN	25
5.1 Asumisen porrasmalli	25
5.2 Tuetun asumisen muotoja pääkaupunkiseudulla.....	26
5.3 Asunnottomuus yhteiskunnallisena teemana	28
6 VANKIEN SYRJÄYTYMISEN RISKIT	30
6.1 Vankien sosiaalisia taustoja	30
6.2 Vankeuden vaikutus elämäntapaan	32
6.3 Vapautumisen haasteita	33
6.4 Valvottu koevapaus	35
7 ODOTUKSIA TUETUSTA ASUMISESTA VANKEUSAIKANA.....	36
7.1 Syitä asunnottomana vapautumiseen.....	36
7.2 Mielikuvia tuetusta asumisesta.....	38
7.3 Tuettu asuminen vapautumisen tukena.....	39
7.4 Mahdollisuus yksityisyyteen	40
7.5 Uhkakuvia, onko niitä?	41

8 TUETUN ASUMISEN MERKITYS VAPAUTUMISEN JÄLKEEN	42
8.1 Rauha ja yksityisyys	42
8.2 Voimaantuminen	44
8.3 Päihitteettömyyden tukena	45
8.4 Vertaistukipiste Redis	46
8.5 Matkalla kotiin.....	48
9 ARKI JA SEN MERKITYS VAPAUTUMISEN JÄLKEEN.....	50
9.1 Ajan käytön hallinta	50
9.2 Oman itsen hoitaminen.....	51
9.3 Lapset arjen jäsentäjinä.....	52
10 TULKINNAN MUUTTUMINEN ASUINYMPÄRISTÖN VAIHTUESSA.....	54
10.1 Vankeudessa.....	54
10.2 Kritsin asumisyhteisössä	56
10.3 Itsenäisessä tukiasunnossa.....	58
11 YHTEENVETO TULOXSISTA	59
12 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA JA POHDINTAA	62
13 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS.....	66
14 TUTKIMUKSEN EETTISYYS.....	69
15 LOPUKSI	71
LÄHTEET.....	73
LIITTEET	77
LIITE 1: Teemahaastattelurunko	77
LIITE 2: Suostumus haastatteluun	79
LIITE 3. Näyte analyysistä.....	80

1 JOHDANTO

Syrjäytymiskeskustelussa yhtenä selvästi marginaalissa elävänä ryhmänä pidetään vankeja. Samassa yhteydessä puhutaan marginalisoitujen ihmisten yhteiskuntaan integroimisesta, heidän vetämisestään yhteiskunnan reuna-alueilta takaisin normaalina pidettyyn ytimeen. Vankeusrangaistuksen tavoitteena on lisätä valmiuksia rikoksettomaan elämään ja tätä kautta edistää yhteiskuntaan integroitumista, johon pyritään päihdeongelmaan vaikuttavien ja elämönhallintaa lisäävien kurssien avulla. Kuntouttaviin toimintoihin osallistuminen ei kuitenkaan takaa menestyksestä paluuta yhteiskuntaan, vaan todellinen kamppailu alkaa vasta siviilissä. Vankilasta vapauduttaessa merkittäväksi voivat osoittautua erilaiset tukimuodot, jotka tukevat kiinnittymisessä päihdeettömään ja rikoksettomaan elämään ja siten kohti yhteiskunnan normaalina pidettyä ydintä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia vapautuvan vangin näkökulmasta tuettuun asumiseen liittyviä odotuksia vankeusaikana sekä tuetun asumisen ja arjen merkitystä vankeusrangaistuksesta vapautumisen jälkeen. Kriminaalihuollon tukisäätiö järjestää vankilasta vapautuville, koevapaudessa sekä rikosseuraamusasiakkaana oleville asunnottomille miehille tuettua asumista, jonka tavoitteena on tukea rikoksettomaan ja päihdeettömään elämään ja tätä kautta itsenäiseen asumiseen.

Vangit ovat olleet mielenkiintoni kohteena opintojeni alusta asti. Mielestäni on ristiriitaista, että toisaalta vaaditaan vankien yhteiskuntaan integroitumista ja toisaalta heitä kuitenkin pidetään toivottomana, yhteiskunnan varoja haaskavana joukkona. Jos tavoitteena on saada tästä marginaalijoukosta osa työtä tekevää ja veroja maksavaa väestöä, tarvitaan tukimuotoja, joilla tähän tavoitteeseen päästään. Yksi näistä tukimuodoista on tuettu asuminen.

Tämän työn kautta Kriminaalihuollon tukisäätiö saa tietoa omasta toiminnastaan sekä toimintojensa kehittämistarpeista asiakkailta itseltään kuultuna. Monesti on

mahdollista, että työntekijöiden ja asiakkaiden näkemykset eroavat toisistaan, ja sen vuoksi on tärkeä saada myös asiakkaan ääni kuuluville.

2 ONGELMANA SYRJÄYTYMINEN

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat vangit ja vankilasta vapautuneet, joita pidetään yhtenä eniten yhteiskunnasta syrjäytyneimpänä joukkona. Syrjäytyminen on hyvin monisäikeinen käsite, minkä vuoksi on tärkeää avata näkökulmia syrjäytymisestä ja peilata niitä tutkimuksen kohderyhmään.

2.1 Syrjäytyminen ja marginalisaatio

Syrjäytyminen käsitteenä on moniulotteinen, eikä sitä välttämättä pystytä määrittelemään kovin tarkkarajaisesti. Sinänsä syrjäytymisessä on kyse juuri rajanvedoista. Rajan määrittelee vallitseva yhteiskunta, joka tuottaa puhetta syrjäytymisestä. Syrjäytyminen ja yhteiskunta ovat liitoksissa toisiinsa, sillä ilman yhteiskunnan rajanvetoja ei syrjäytymispuhetta edes olisi. Syrjäytyminen sanana tarkoittaa reunoille joutumista. Tämän ajatuksen mukaan yhteiskunnan voidaan ajatella olevan kehämäinen. Keskellä sijaitsee normaalina pidetty, hyväksyttävä elämäntapa ja sen reunoilla sijaitsevat keskuksesta ulos joutuneet, toiset. Toiseus viittaa kokonaisvaltaiseen epäonnistumiseen elämässä, johon liittyy köyhyyttä, työttömyyttä, päihderiippuvuutta sekä rikollisuutta. (Helne 2002, 73–99.)

Kulmala (2006, 70–73) on syventynyt tutkimuksessaan käsitteeseen toiseudesta. Toiseudella viitataan ulkopuolisuuden ja eriarvoisuuden kokemuksiin. Toiseus määrittyy suhteessa omaan itseen ja muihin ihmisiin, osallisuuteen ja ei-osallisuuteen. Toiseus liittyy kiinteästi ympäröivään maailmaan ja sen määritelmiin normaalista ja epänormaalista, osallistuvista ja ei-osallistuvista. Kokemus toiseudesta on pitkälti yksilön subjektiivinen näkemys itsestään ja tilanteestaan suhteessa yhteiskuntaan. Toiseksi määrittäminen liittyy yhteiskunnan tarpeeseen luokitella ihmisiä eri ominaisuuksien mukaan, luokittelun liittyen yleisimmin osallisuuteen ja yhteiskunnan normaalina pitämiin ominaisuuksiin. Yhteiskunnallisesti ajateltuna normaalius sisältää osallisuuden työmarkkinoille, itsensä elättämisen, perheen ja ihmissuhteet. Ihmiset, jotka näitä normaaliuden kritee-

reja eivät täytä, luokitellaan toisiksi, joihin yhteiskunnan on kohdistettava erityisiä toimia palauttaakseen heidät normaaliuden piiriin.

Kulmalan käyttämä käsite toiseudesta sopii hyvin opinnäytetyöni kohderyhmään, vankeihin ja vankilataustaisiin miehiin. He eivät täytä yhteiskunnan normaaliuden kriteerejä, joten he ovat toisia, ennen kuin heidät on onnistuttu vetämään takaisin yhteiskunnan normaalina pidettyyn ytimeen. Heihin kohdistetaan aktivoivia toimia niin vankeinhoidon taholta kuin sen ulkopuoleltakin tavoitteena tukea heidän osallisuuttaan yhteiskunnan normaalina pidettyihin toimiin.

Helnen (2002, 169–192) mukaan syrjäytyminen on eksklusiivisen, ulossulkevan yhteiskunnan ajattelutapa, joka johtaa syrjäytyneiden, toisien, karkottamiseen yhteiskunnan reuna-alueille normaalina pidetystä ytimestä. Eksklusiivinen yhteiskunta on raja-aitoja pystyttävä, poissulkeva yhteiskunta, joka määrittelee normaalin rajat ja leimaa näiden rajojen ulkopuolella olevat epäonnistuneiksi. Syrjäytymiskäsitteen rinnalla kulkee marginaalisuuden käsite. Marginaalisuus viittaa tilaan, jossa ollaan vielä ydinalueen reunoilla, ei täysin ulkopuolella. Marginaalisuus liittyy inklusiiviseen, sisään sulkevaan yhteiskuntanäkemykseen, jolloin marginaalissa elävät ovat vielä suhteellisen helposti vedettävissä takaisin normaalina pidettyyn ytimeen. Inklusiivisen yhteiskuntanäkömyksen mukaan marginaalisuus voi olla yhteiskuntaa rikastuttava tekijä eikä välttämättä negatiivinen ominaisuus.

Helnen ajatuksiin pohjaten vankilan voi ajatella sijoittuvan yhteiskunnan reunalle, jonne rikoksesta rangaistut sijoitetaan heidän ylitettyään yhteiskunnan asetamat rajat. Rajanvetäjänä toimii laki, ja se selkeästi määrittelee teot, joista seuraa vankeusrangaistus. Vankila ei sulje ihmistä kuitenkaan pysyvästi yhteiskunnan ulkopuolelle, ainoastaan väliaikaisesti. Vankeuslaissa (2005) määritellään vankeusrangaistuksen tavoitteeksi edistää vangin osallisuutta yhteiskuntaan ja tukea rikoksettomaan elämään. Vankien ja vankilataustaisten asemaa voi näin ollen olla rakentavaa katsoa marginaalista käsin, jolloin heitä ei ole täysin suljettu ulos yhteiskunnasta, vaan he ovat osa reunalla olevaa joukkoa, jolla on mahdollisuus tulla osalliseksi yhteiskuntaan.

2.2 Syrjäytyminen prosessina

Yhteiskunnan vaatimusten kasvaminen on usein sosiaalisen syrjäytymisen taustatekijöinä. Koulutuksen merkitys on kasvanut, mikä vaikuttaa työmarkkinoille kiinnittymiseen. Työmarkkinat vaativat alituista uuden oppimista ja muokautumista työn muuttuvaan luonteeseen, jolloin mahdolliset oppimisvaikeudet vaikuttavat työuran kehittymiseen. Kaikki eivät kuitenkaan pysty vastaamaan koventuneisiin vaatimuksiin, jolloin he ovat vaarassa syrjäytyä. Yhteiskunnalliset tekijät voivat vaikuttaa myös siihen, että elämä koetaan tarkoituksettomaksi, jolloin äärikokemuksia haetaan esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmat ovat merkittävimpiä syrjäytymiselle altistavia tekijöitä. Syrjäytyminen ei kuitenkaan ole äkillisesti esiintyvä ilmiö, vaan kasautuva prosessi, jossa huono-osaisuuden eri ulottuvuudet vahvistaa toisiaan ja niiden esiintymisen todennäköisyyttä. (Simpura, Moisio, Karvonen & Heikkilä 2008, 250–251.)

Kriminologisen tutkimuksen mukaan syrjäytyminen käsitetään laajemmin kuin pelkästään köyhyyteen liittyvänä ilmiönä. Syrjäytyminen liittyy huono-osaisuuden kasautumisen lisäksi irrallisuuteen sosiaalista kontrollia harjoittavista tahoista, kuten koulusta, perheestä ja työelämästä. Käytännössä taloudellinen huono-osaisuus on yhteydessä sosiaalisista instituutioista irtautumiseen, mutta tätä irtautumista tapahtuu myös ilman, että henkilö olisi taloudellisesti heikossa asemassa. Kriminologisessa tutkimuksessa on todettu yhteyttä huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä. Havaitun yhteyden perusteella voidaan olettaa, että syrjäytyminen on yksi osatekijä rikollisuudessa ja käänteisesti rikollisuus voi johtaa syrjäytymiseen. Syrjäytymiskehitykseen vaikuttamalla voidaan vaikuttaa rikollisuuteen ja rikollisuutta vähentämällä voidaan vähentää myös syrjäytymistä. (Kivivuori 2009, 3.)

Syrjäytymisen prosessiluonteinen eteneminen on havaittavissa usein vankien taustoilla, kuten muun muassa Kyngäksen (2002) ja Näkin (2006) tutkimukset vankeuden ja velkaantumisen vaikutuksista osoittavat. Yksi asia johtaa toiseen, ja syrjäytymiskehityksen näkyvin ilmenemismuoto on usein vankeusrangaistus, joka pysäyttää ihmisen ainakin hetkeksi. Näkemykseni mukaan rikollisuus ei

välttämättä ole suoraan seurausta huono-osaisuudesta, vaan suuri merkitys on myös omilla valinnoilla ja sillä, miten elämäänsä haluaa elää. Kriminologian näkemys syrjäytymisen ja rikollisuuden kehämäisestä kulusta on tullut esille tutkimukseeni osallistuneista. Mitä vakavampi päihdeongelma ja mitä enemmän tuomioita on takana, sitä vaikeampi on saada ote tavallisesta elämästä vankeusrangaistuksen jälkeen.

Kokemuksellinen ulkopuolisuus on usein syrjäytymisen prosessia syventävä tekijä. Kokemuksellisella ulkopuolisuudella tarkoitetaan ihmisen omaa määrittelyä, kokemusta itsestä normaaliyhteiskunnan ulkopuolella olevana, jolloin samastuminen alakulttuurien tarjoamaan normaalisuuteen nähdään vaihtoehtona. Tällöin omaksutaan alakulttuurien käytöstapoja, kuten rikollisuus ja päihteiden käyttö. (Raunio 2006, 57.) Kokemukseni mukaan vankien ja vankilataustaisten kokemuksellinen ulkopuolisuus normaaliväestöön nähden näkyy selkeimmin siinä, että omia taustoja pyritään salaamaan, ja pohdintaa herättää paljon se, kenelle uskaltaa ja haluaa kertoa omasta elämästään rehellisesti.

2.3 Vaatimuksena yhteiskuntaan integroituminen

Syrjäytyminen on yksilön kannalta, sekä yhteiskunnallisesti ajateltuna kielteinen asia, jolloin yhteiskunnallisen normaaliuden vahvistaminen nousee olennaiseksi asiaksi. Puhutaan reunoilla elävien yhteiskuntaan integroimisesta, yhteiskuntaan liittämistä. Syrjäytyneiden osallisuuden vahvistamisella ajatellaan olevan hyötyä niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin, mutta taustalla on käsitys yhteiskunnallisesta normaaliudesta, johon on pyrittävä ollakseen hyväksytty yhteiskunnan jäsen. Tällainen näkökulma perustuu yhteiskunnallisten järjestelmien edun ajamiseen, unohtaen yksilön itsensä ja hänen omat tarpeet. (Raunio 2006, 61.)

Yhteiskuntaan integroitumisvaatimus sisältää ajatuksen yhtenäisestä syrjäytyneiden joukosta, jonka alle sijoittuvat niin työttömät, päihdeongelmaiset, asunnottomat kuin kriminaalitkin sekä muut sosiaalisesti osattomat. Yhteiskunta niputtaa ihmiset valmiisiin luokkiin pyrkimyksenä luoda ratkaisu, jolla nämä ihmiset palautetaan yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Ihmisten elämäntilanteet

ja historia ovat kuitenkin erilaisia, jokaisen tilanne on yksilöllinen eikä verrattavissa toisen ihmisen tilanteeseen. Monesti yksilön tilannetta lähemmin katsottuna saattaa paljastua, että sama henkilö voi olla yhdellä elämän osa-alueella luokiteltu syrjäytyneisiin tai syrjäytymisuhan alla oleviin, ja samanaikaisesti jollain toisella elämän osa-alueella hyvin pärjäävä. (Juhila 2006, 64–65.)

Helne (2002, 92) pohtii onko yhteiskunnalliset pyrkimykset syrjäytyneiden palauttamisella kollektiiviseen yhteyteen välttämättä hyviä vaikutuksia syrjäytyneiden itsensä kannalta katsottuna. Helne tuo esille pakkointegraation käsitteen, millä viitataan siihen, että ihmiset yritetään asettaa yhteiskunnallisesti hyväksyttävään raamiin yksilön omien tarpeiden ja halujen vastaisesti. Hän mainitsee esimerkkinä pakkointegraatiosta rangaistusjärjestelmän, joka toisaalta vaatii vankien yhteiskuntaan liittämistä mutta käytännössä syrjäyttää entistä enemmän.

Sosiaalityön rooliin kuuluu johdattaa marginaalissa elävät takaisin yhteiskunnan keskiöön erilaisten aktivointiohjelmien avulla. Hyvistä tarkoituksista huolimatta, sosiaalityö voi osaltaan tuottaa toiseutta luokittelemalla ihmisiä sen mukaan kenen katsotaan olevan kelpoisia aktivointitoimenpiteisiin ja ketkä osaavat tehdä oikeita valintoja. Tämä johtaa siihen, että syrjäytyneiden sisälle muodostuu joukko, joka ei edes autettuna pysty täyttämään yhteiskunnan asettamia kriteerejä. Heidät luokitellaan helposti välinpitämättömäksi, sääntöjä kunnioittamattomaksi joukoksi, joka omasta tahdosta ei halua osallistua ja kuulua. Näin heistä tulee sääntöjen rikkojia, joita kohtaan kohdistetaan entistä kovempia kontrollitoimenpiteitä. (Juhila 2002, 15.)

3 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS

3.1 Lähtökohta

Idea opinnäytetyöhöni alkoi kehittyä opintojeni alussa vuonna 2007, jolloin kävin haastattelemassa erään vankilan sosiaalityöntekijää oppimistehtävää varten. Tämän tehtävän jälkeen minulle oli itsestään selvää, että opinnäytetyöni tulee liittymään jollain tavalla vankeihin. Aloin perehtyä teoretietoon vangeista, ja mielenkiintoni kohdentui vankilasta vapautumisen vaiheeseen, jolla näytti olevan merkittävä rooli, miten vankilassa ollut saa otteen elämästä vapautumisen jälkeen.

Pitkällisen etsimisen jälkeen löysin Diakin opinnäytetöiden aihevälityksestä, vuonna 2009, Kriminaalihuollon tukisäätiön ilmoituksen opinnäytetyön aiheesta, Vapautuvan vangin polku tuettuun asumiseen. Otin yhteyttä säätiöön, ja säätiön yhteyshenkilön, Maarit Suomelan, tapaamisen jälkeen päätin tarttua tähän aiheeseen. Aihe liittyi läheisesti alkuperäiseen ideaani ja aloin perehtyä itse säätiöön ja aiheeseeni. Sittemmin opinnäytetyöni nimeksi on tullut ”Matala lasku siviiliin” - Tuetun asumisen merkitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asiakkaille.

Opinnäytetyön tekeminen alkoi keväällä 2009, jolloin suoritin kahdeksan viikon pituisen työharjoittelun Helsingin avovankilassa. Työharjoittelun aikana syvensin ymmärrystäni aihealueestani havainnoimalla vankien yleistä sosiaalista tilannetta vankeusaikana sekä tutustumalla vankilakulttuuriin vankien kanssa käytyjen keskustelujen kautta. Samana keväänä anoin Rikosseuraamuslaitokselta (entinen Rikosseuraamusvirasto) tutkimuslupaa, jonka tarvitsin vankilassa tehtäviä haastatteluja sekä koevapaudessa olevien haastatteluja varten. Lupa myönnettiin 27.4.2009.

Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus siitä, että Kriminaalihuollon tukisäätiön tuettuun asumiseen hakijoiden joukosta valitaan henkilöt, joita seurataan koko asumispolun läpi. Tein tutkimussuunnitelman tämän polkuajatuksen pohjalta,

mutta käytännössä tutkimusta oli suunnitelman mukaisesti mahdoton toteuttaa, sillä kukaan alkuhaastatteluun valituista ei edennyt asumispolulla asumisyhteisövaihetta pidemmälle. Tämän vuoksi päädyin ratkaisuun, jossa alkuperäisen tutkimussuunnitelmani mukaisesti seurasin kolmen haastateltavani elämää yhteisöasumiseen asti ja heidän tiensä tullessaan päätepisteeseen haastattelin vielä kaksi henkilöä, jotka jo asuivat asumisyhteisössä ja olivat siirtymässä itsenäiseen tukiasuntoon. Ratkaisu oli mielestäni oikea, sillä tällä tavalla sain kartoitettua viiden ihmisen kokemuksia tuetun asumisen eri vaiheissa.

3.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja tarkoitus

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen piiriin hakeutuvat asunnottomat vangit pääkaupunkiseudun ja Uudenmaan alueen vankiloista sekä säätiön asumisyhteisöihin sijoitetut koevapaudessa olevat sekä vapautuneet miehet, jotka ovat 20–50-vuotiaita. Tavoitteenani oli haastatella viidestä kymmeneen henkilöä.

Tämän tutkimuksen kautta Kriminaalihuollon tukisäätiö saa tietoa hakuvaiheen aikaisista odotuksista vangin näkökulmasta, sekä tuetun asumisen ja arjen merkityksestä vankilasta vapautumisen jälkeen asiakkaan subjektiivisista kokemuksista käsin. Tutkimuksen avulla voidaan tarkastella mahdollisia kehittämisenäkökohtia tuetun asumisen suhteen, jotta pystyttäisiin vastaamaan mahdollisimman hyvin asiakkaiden tarpeisiin.

3.3 Tutkimuskysymykset

- 1 Mitä odotuksia tuettuun asumiseen liittyy vankeusaikana?
- 2 Mikä merkitys tuetulla asumisella on vankilasta vapautumisen jälkeen?
- 3 Mistä arki koostuu, ja mikä merkitys sillä on vankilasta vapautumisen jälkeen?

3.4 Laadullinen tutkimus

Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusotteen. Laadullisen tutkimusotteen lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista, jolloin tutkimuksessa tulisi pyrkiä kokonaisvaltaisuuteen. Laadullinen tutkimus ei pyri yleistykseen, vaan kuvaamaan todellisuutta keskittyen tiettyyn hetkeen tai paikkaan. Aineistonkeruu keskittyy luonnollisiin tilanteisiin, joissa sen hetkinen todellisuus tulee esille. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista käsitellä tutkimuskohdetta ainutlaatuisena tiedonlähteenä, jolloin tutkittavan subjektiiviset kokemukset pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 163–164.)

Tutkimukseni perustuu nimenomaan yksilöiden subjektiivisten kokemusten kuvaamiseen heidän todellisessa elinympäristössään. En ole pyrkinyt tuomaan esille yleistettäviä totuuksia vankien ja vankilasta vapautuneiden elämästä vaan nimenomaan kuvaamaan heitä yksilöinä ja tuomaan esille heidän erilaisuuttaan heidän kokemusten ja elämäntapahtumien myötä.

Laadullinen tutkimus on prosessimaisesti etenevä tapahtuma, jossa tutkimuksen eri vaiheet eivät välttämättä ole kovin selkeästi jäsennettävissä tutkimuksen alussa, vaan tutkimuksen edetessä aineistonkeruuta ja tutkimustehtävää koskevat päätökset muotoutuvat tutkimuksen kuluessa. Tutkimusotteen avoimuus liittyy pyrkimykseen päästä mahdollisimman lähelle tutkittavien näkemystä liittyen mielenkiinnon kohteena olevaan asiaan sekä ymmärryksen saavuttamiseen yksilön toimintaa kohtaa tietynlaisessa ympäristössä. Avoimuus ei kuitenkaan tarkoita, että tutkimukselliset lähtökohdat ja johtoajatukset puuttuisivat, vaan lähinnä sitä, että ne täsmentyvät tutkimuksen kuluessa. Rajaaminen on tällöin merkittävää, jotta tutkimus kohdistuu ainoastaan asioihin, jotka tutkimuksen johtoajatusten kannalta ovat oleellisia. (Kiviniemi, 2007, 70, 73.)

Laadullinen tutkimus mielletään aineistolähtöiseksi, mutta se ei silti ole täysin irrallaan olemassa olevasta teoriasta vaan teoria ja kokemus ovat vuorovaikutuksessa keskenään tutkimuksen kuluessa. Teoria antaa tutkijalle viitekehyksen, jonka avulla hän etenee tutkimuksessaan, joka täydentyy kokemustiedolla

ja uusien käsitteellistysten ilmenemisenä tutkittavasta ilmiöstä. Merkittävässä asemassa on kentältä saatava tieto, joka toimii teorian tiedon jäsentäjänä. (Kiviniemi, 2007, 74.)

Kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu tutkimukseen silloin, kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista sekä ollaan kiinnostuneita tiettyissä tapahtumissa mukana olleiden luomista merkitysrakenteista (Metsämurtonen 2006, 88). Merkitykset viittaavat tapaan, jolla maailmaa hahmotetaan erilaisten merkitysyhteyksien kautta. Eri ihmiset antavat samoillemkin tapahtumille erilaisia merkityksiä. Merkitykset ovat suhteessa ympäristöön, joissa merkityksiä luodaan. Ympäristön vaihtuessa myös merkityssisällöt vaihtuvat. (Eskola & Suoranta 1998, 45, 51.) Merkitysten tulkinna ei ole tarkoituksenmukaista keskittyä ainoastaan yksittäisiin merkityksiin, vaan pyrkiä hahmottamaan koko merkitysten verkko. Merkitykset on suhteutettava muuhun elämään liittyviin merkityksenantoihin. (Moilanen & Rähä 2007, 46–47.)

Tutkimuksen puitteissa minulla oli mahdollisuus perehtyä tutkimukseni kohde-ryhmään niin vankilasta käsin kuin sen ulkopuoleltakin. Teoriatietoa paljon luke-neena oli hyvin ratkaisevaa nähdä ja kokea asiat niiden luonnollisessa ympäris-tössä. Tutkimuksen kannalta oli tärkeää, että sain suorittaa työharjoittelun Hel-singin avovankilassa sillä on vaikea ulkopuolisena käsittää, mitä vankeudessa eläminen on. Työharjoittelun kautta sain edes hieman tuntua todellisuudesta, joka vankilassa vallitsee. Kriminaalihuollon tukisäätiössä suorittamani harjoittelu antoi merkittävää tietoa vankilasta vapautuneiden elämästä ja todellisuudesta tuomion jälkeen tuetun asumisen näkökulmasta. Tutkimuksellisista näkökohdis-ta ajateltuna näiden kahden paikan tuoma näkemys ja kokemus syvensivät op-pimisprosessia tutkijana ja yleensäkin mahdollisti tutkimuksen tekemisen.

3.5 Teemahaastattelu

Tutkimuksen aineistonkeruu tapahtui teemahaastatteluin. Teemahaastattelut aloitin syksyllä 2009. Haastateltavat valikoituivat Helsingin avovankilasta vankilan erityisohjaajan avustuksella. Yhteydenotoni Helsingin vankilaan ei tuottanut tulosta haastateltavien saamiseksi.

Syksyn 2009 aikana tavoitin kolme miestä, jotka olivat vapautumassa ja tulleet hyväksytyksi Kriminaalihuollon tukisäätiön tuettuun asumisyhteisöön asumaan. Yksi näistä oli vapautumassa koevapauteen. Haastattelut suoritin kahden osalta avovankilan tiloissa, ja koevapauteen vapautumassa olevan osalta Krits:n tiloissa hänen asukasvalinta-haastattelun yhteydessä. Haastateltavia oli näin valikoitunut kolme, joita tarkoitukseni oli haastatella toisen kerran asumisyhteisössä asumisen aikana.

Jatkohaastatteluista toteutui kaksi, sillä yksi haastateltavani kirjoitettiin ulos asumisyhteisöstä vuoden 2009 loppupuolella päihteiden käytön vuoksi. Jatko-haastattelut kahden osalta tehtiin Krits:n toimistotiloissa. Tammikuuhun 2010 mennessä olin tehnyt viisi haastattelua, joista neljä kahdelle henkilölle. Mielestäni tämä haastatteluaineisto ei ollut riittävä täyttääkseen tutkimukseni tavoitteet. Uusia Krits:n asumaan hakeutuvia ei ollut ilmaantunut moneen kuukauteen. Suoritin kymmenen viikon mittaisen työharjoittelun Krits:ssä keväällä 2010, jolloin tutkimukseeni valikoitui vielä kaksi miestä. Haastattelin heitä alkuperäisen teemahaastattelurungon mukaisesti, vaikka alkukontaktini heidän kanssaan tapahtui vasta asumisyhteisössä. Näistä haastateltavista toinen oli juuri muuttanut asumaan itsenäiseen tukiasuntoon ja toinen oli muuttamassa, joten mielestäni he soveltuivat hyvin tutkimukseni luonteeseen.

Teemahaastattelua voidaan luonnehtia keskusteluksi tutkijan ja haastateltavan välillä. Keskustelu tapahtuu useimmiten tutkijan aloitteesta sekä hänen ehdoillaan, mutta haastattelutilanteen mahdollistama vuorovaikutus edesauttaa luontevan tilanteen kehittymistä, jonka kautta tutkija pyrkii saamaan esille asiat, joista hänen tutkimuksensa koskee. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ovat ennalta valitut, mutta kysymyksiä ei ole tarkasti määritelty eikä järjestetty.

Haastattelijan vastuulla on se, että kaikki teema-alueet tulevat läpikäydyksi, mutta niiden laajuus ja järjestys saattaa vaihdella haastateltavien välillä. (Eskola & Vastamäki 2007, 25–28.)

Haastattelut tein käyttäen teemahaastattelurunkoa, jonka aihealueita pyrin seuraamaan jokaisen haastateltavan kohdalla. Kaikki haastateltavat antoivat luvan nauhoittaa haastattelut. Koin nauhoittamisen tärkeäksi, sillä näin pystyin keskittymään itse haastatteluun ja jokainen sana tallentui nauhurille. Kaksi haastateltavaani kysyi mihin nauhoitetut haastattelut päättyvät, mutta vakuutin niiden jäävän ainoastaan minun tietooni. Tämä hieman vapautti alkujännitystä mitä luonnollisesti haastattelutilanteisiin liittyi. Haastattelut kestivät puolesta tunnista reiluun puoleentoista tuntiin.

Haastattelun etuna on se, että aineiston keruuta voidaan säädellä tilannetta ja haastateltavaa myötäillen, joka tekee haastattelutilanteesta joustavan ja luonnollisen tapahtuman. Haastattelun haittapuolena on se, että haastateltava voi pyrkiä antamaan vastauksia, joita hän luulee tutkijan haluavan kuulla. Haastattelut tapahtuvat myös tietyssä paikassa ja tilanteessa, jotka saattavat vaikuttaa haastateltaviin ja heidän reaktioihin. Tällöin tutkijan on osattava tulkita näiden tekijöiden vaikutuksia analysoidessaan keräämäänsä aineistoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205–206.)

Henkilökohtaisessa yksilöhaastattelussa tilanteeseen liittyy paljon muutakin kuin pelkästään tiedonkeruu tutkimusta varten. Kasvokkaisessa kontaktissa ihmisen kanssa on mahdollisuus osoittaa hyväksyntää ja arvostusta sekä tätä kautta herättää luottamusta, minkä koin tärkeäksi tutkimukseni kohderyhmä huomioon ottaen. Vankilakulttuurissa luottamus ei ole itsestään selvä asia, ja varsinkin ulkopuolisia kohtaan tunnetaan herkästi epäluuloa. Tutkimusta tehdessäni pidin tärkeänä sitä, että haastateltavat kokivat olonsa mahdollisimman rennoksi ja haastattelutilanne oli mahdollisimman luottamuksellinen. Mielestäni oli tärkeää haastattelun kuluessa tarkkailla myös haastateltavan tunnetiloja, sekä reaktioita kuhunkin kysymykseen, sillä ilmeet ja eleet kertovat usein paljon enemmän kuin puhutut sanat.

Kaiken kaikkiaan haastattelin viisi miestä, joista kolmea kaksi kertaa. Haastatte-
luja kertyi näin kahdeksan. Litteroin kaikki haastattelut ja auki kirjoitettua aineis-
toa kertyi 50 sivua.

3.6 Aineiston analyysi

Haastattelumateriaalin analysoinnissa käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysia pidetään laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä, sillä sitä voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Laadullinen ana-
lyysi voidaan jakaa induktiiviseen eli aineistolähtöiseen ja deduktiiviseen eli teo-
rialähtöiseen analyysiin. Analyysissa voidaan käyttää myös deduktiivista päätte-
lyä, jossa vaikuttaa tutkijan omat ajatukset ja havainnot tutkittavasta asiasta. Aineistolähtöisessä analyysissa tutkimusaineistosta pyritään löytämään tutki-
mustehtävän kannalta merkitykselliset kohdat. Teorialähtöinen analyysi pohjaa
suoraan teoriaan, joka määrittelee tutkimusaineistosta esille nostettavat kohdat.
(Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 95–97.)

Tutkimuksen analyysin tarkoituksena on luoda aineistosta selkeä, sanalliseen
muotoon tuotettu kokonaisuus tutkittavasta asiasta. Sisällönanalyysilla alun pe-
rin hajanainen aineisto tiivistetään ja yhdistetään muotoon, joka on selkeä ko-
konaisuus tutkimusaineiston sisältämästä informaatiosta. Analyysia voidaan
pitää ikään kuin päättely- ja tulkintaprosessina, jossa aineisto pilkotaan osiin,
oleellinen informaatio nostetaan esiin ja lopuksi kootaan yhtenäiseen muotoon
uudella tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Varsinaisia sisällönanalyysin tekniikoita ovat luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. Yksinkertaisimmillaan luokittelu on aineiston jakamista erilaisiin luokkiin, joiden perusteella aineistosta lasketaan kunkin luokan esiintymismäärät. Teemoittelu on luokittelun kaltaista, mutta painopiste on sillä, mitä kustakin teemasta haas-
tateltavat ovat kertoneet. Aineisto pilkotaan osiin ja ryhmitellään eri aihepiirien
mukaan. Tyypittelyssä eri teemoista etsitään yhteisiä tekijöitä, jotka tiivistetään
yleiseksi näkemykseksi asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Moilasen ja
Räihän (2007, 55) mukaan teemoittelua voi tehdä kahdella tavalla. Aineistosta

etsitään teemoja, joista tutkittavat puhuvat tai teemoja voidaan nostaa suoraan tutkimuskysymyksiin liittyen, jolloin etsinnän kohteena ei ole teemojen, vaan tutkittavien antamien merkitysten löytäminen. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt teemoittelua, jonka lähtökohtana on ollut tutkimuskysymyksiin liittyvien teemojen merkitysten löytäminen.

Käytännössä sisällönanalyysi etenee vaiheittain. Ensin aineisto pelkistetään eli redusoidaan, jolla tarkoitetaan aineistosta epäolennaisen materiaalin karsimista pois. Pelkistämisen ohjaavana tekijänä on tutkimustehtävä, jonka avulla aineistosta etsitään tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Luin litteroidut haastattelut useaan kertaan läpi ja kuuntelin nauhoituksia alkuperäisistä haastattelutilanteista. Merkkasin alleviivaamalla litteroituun aineistoon tärkeitä kohtia, jotka liittyivät tutkimukseeni, ja samalla tein sivujen reunoihin merkintöjä liittyen käsiteltyihin teemoihin.

Tein kunkin tutkimuskysymyksen osalta erilliset taulukot, joihin kokosin teemoja teemahaastattelurunkoni mukaisesti. Näiden teemojen alle keräsin haastattelumateriaalista haastateltavieni lausuntoja, jotka liittyivät kyseiseen teemaan. Taulukkoon kerääntyi paljon myös tutkimuksen ulkopuolista materiaalia, mutta tällä tavalla jäsentäin aineiston kokonaisuuden itselleni, joka selvensi jatkokäsittelyä. Taulukoinnin jälkeen valitsin teemat, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini ja muut karsin pois.

Aineiston ryhmittelyllä eli klusteroinnilla tarkoitetaan alkuperäisilmauksien läpikäymistä ja samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien etsimistä ilmauksista. Yhtenäiset ilmaukset yhdistetään alaluokkiin, jotka nimetään luokkaa yhdistävällä ilmaisulla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Kävin kunkin teeman alle kerääntyneet lausunnot läpi, ja kirjoitin ne pelkistettyyn muotoon. Tämän jälkeen keräsin samanlaiset ilmaukset omiin ryhmiinsä, jotka nimesin yhdistävällä ilmauksella.

Viimeisenä vaiheena on aineiston abrahointi eli käsitteellistäminen. Abstrahoinnissa alaluokkia yhdistetään samankaltaisuuksien mukaan ja niistä muodostetaan yläluokkia, jotka nimetään teoreettisiin käsitteihin. Viimeiseksi yläluokat yhdistetään pääluokiksi, kokoaviksi käsitteiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111.)

Ryhmien yhdistämisen jälkeen yläluokkien nimiksi muotoutuivat tutkimuskysymysten kannalta oleellisemmat teemat. Yhdistävinä luokkina toimivat tutkimuskysymykset ja niiden alle keräsin teemat, jotka vastaavat kuhunkin kysymykseen.

Käytän tuloksissa haastateltavieni suoria sitaatteja, jotka olen numeroinut haastateltavieni mukaan H1-H5. Aineistositaattien käytöllä on tärkeä rooli, sillä ne toimivat tulkinnan tukena sekä osaltaan tutkimuksen luotettavuuden osoituksena (Moilanen & Räihä 2007, 64). Haastatelluista H2, H3 ja H5 ovat henkilöitä, joita haastattelin kaksi kertaa.

4 KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ VAPAUTUNEIDEN TUKENA

4.1 Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta

Kriminaalihuollon tukisäätiö on asiantuntija- ja palveluntuottajajärjestö, jonka tavoitteena on edistää rangaistuksesta vapautuvien elämänhallintaa ja selviytymistä. Säätiön tarkoituksena on kriminaalihuoltotyön tukeminen ja kehittäminen, sekä vaikuttaminen uusintarikollisuutta vähentävään ja sen haittoja ehkäisevään toimintaan. Tarkoitusta toteutetaan toimimalla kriminaalihuollon kehittämis-, tutkimus- ja koulutustehtävissä, kriminaalipoliittisena vaikuttajana sekä vapaaehtoistyön edistäjänä ja kohderyhmänsä etujen ajajana. Kriminaalihuollon tukisäätiö toimii Helsingin Sörnäisissä. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009.)

Säätiön asiakasryhmä muodostuu vankiloissa olevista ja vapautuvista vangeista, sekä heidän omaisistaan. Säätiön järjestötyö palvelee kohderyhmäänsä järjestämällä asiakkaidensa hyvinvointia edistävää toimintaa. Kriminaaliasiamiestoiminnan kautta pyritään ajamaan kriminaalihuollon asiakkaiden etua erityisesti sosiaali- ja terveystalvelujen piirissä. Vertaistuki Redis järjestää vankilasta vapautuville ryhmätoimintaa sekä vertaistukea Helsingissä. Säätiön palveluihin kuuluu myös internet-portaali Portti Vapauteen, josta rikostaustaiset ja heidän omaisensa saavat tietoa ja tukea. Portti Vapauteen sisältää oppaan vankilasta vapautuville, josta saa tietoa vapautumisen vaiheeseen liittyvien asioiden hoitamiseen. Asumisen tukipalvelut on tarkoitettu vankilasta vapautuville, pääkaupunkiseudulla kirjoilla oleville päihitteettömyyteen sitoutuville miehille. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön toimintaa rahoitetaan pääosin säätiön omistuksessa olevien kiinteistöjen tuotolla sekä Raha-automaattiyhdistykseltä saaduilla avustuksilla (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009). Vuonna 2008 Helsingin kaupunki myönsi avustuksen Vertaistuki Rediksen toimintaan (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2008).

4.1 Asumisen tuki

Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisen tukipalvelut on tarkoitettu vankilasta vapautuville tai kriminaalihuollon asiakkaina oleville päihteettömyyteen sitoutuville pääkaupunkiseutulaisille miehille. Kriminaalihuollon asiakkailla tarkoitetaan ehdollisen tuomion valvonnan alaisuudessa olevia sekä yhdyskuntaseuraamuksen suorittajia. Asumisen suunnittelu alkaa jo vankilassa tai kriminaalihuollon asiakkaana ollessa yhteistyössä vankilan, asumisohjaajien, kotikunnan sosiaalityöntekijän ja vangin kanssa. Tukipalvelusuunnitelman tavoitteena on itsenäiseen asumiseen kuntoutuminen sekä elämä ilman päihteitä ja rikoksia. Hakeminen tapahtuu lomakkeella, jonka perusteella asumisohjaaja ottaa yhteyttä hakijaan, jos hakukriteerit täyttyvät. (Uhtakari 2009.)

Hakemukset käsitellään asukasvalintakokouksissa, joita pidetään viikoittain. Kokouksissa päätetään, kuka lähtee selvittämään hakijan tilannetta eteenpäin. Hakemuksien liitteenä on vankilan työntekijän lausunto, johon otetaan ensin yhteyttä ja selvitetään vangin tilannetta työntekijän näkökulmasta katsottuna. Tämän jälkeen selvitetään asumisen kustannuksiin liittyviä asioita, sillä asumisyhteisövaiheessa pitää olla sosiaalihuollon maksusitoumus, jolla katetaan asumisen kulut. Jos käytännön järjestelyt näyttävät onnistuvan, niin vankia käydään haastattelemassa vankilassa. Jos mahdollista, niin vanki voi mennä myös säätiön tiloihin haastatteluun, joka olisi suotavaa, sillä tällöin vangilla on mahdollisuus tutustua yhteisöön jo ennalta. (Uhtakari 2009.)

Tuetun asumisen muotoja ovat pääkaupunkiseudulla sijaitsevat asumisyhteisöt sekä tukiasunnot. Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisyhteisöjä on neljä ja ne sijaitsevat Helsingin Sörnäisissä säätiön toimitalossa. Yhteisöasuminen on käytännössä soluasumista, sillä huoneistoissa on kolmesta neljään erillistä huonetta sekä yhteinen keittiö. Jos asuminen sujuu hyvin, yhteisöasumisesta siirrytään itsenäisempään vuokra-asuntoon, jolloin asumisen tuki jatkuu säännöllisin tapaamisoin asumisohjaajan ja asukkaan välillä. Keskimääräinen asumisaika asumisyhteisöissä on kolmesta kuuteen kuukauteen (Uhtakari 2009). Säätiön itsenäiset tukiasunnot sijaitsevat Helsingissä ja Vantaalla. Asunnot ovat yksiöitä ja

kaksioita. Vuokrasopimuksen yhteydessä tehdään sopimus asumisen yksilöllisestä tuesta. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009.)

Kriminaalihuollon tukisäätiöllä on yhteistyösopimus Espoon kaupungin kanssa, joka kohdentaa osan Espoonkruunu Oy:n vuokra-asunnoista KRITS:n asiakkaille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että espoolaiset asiakkaat ohjautuvat asumisyhteisövaiheen jälkeen Espoonkruunun asuntoon. Vuokrasopimus tehdään Espoon kaupungin kanssa ja asumisen tuki tulee Kriminaalihuollon tukisäätiöltä. Samantapaista yhteistyötä kaavaillaan myös Vantaan kaupungin kanssa, sillä erotuksella että asumisen tuki tulee Vantaan kaupungin työntekijöiltä ja vuokrasopimus tehdään KRITS:n kanssa, sillä asunnot ovat säätiön omistuksessa. (Ryynänen 2010, 44.)

Tukiasunnoissa asutaan keskimäärin vuodesta kahteen vuoteen asiakkaan tilanteen mukaan, jonka jälkeen suunnitellaan jatkoasumista. Kriminaalihuollon tukisäätiön yhteistyökumppanina toimivalla Y-säätiöllä on asuntoja, joihin KRITS:n itsenäisestä tukiasunnosta voi siirtyä, jos asuminen on sujunut hyvin. Y-säätiön asunnoissa KRITS:n asumisen tuki jatkuu vielä puolisen vuotta asukkaan tarpeiden mukaan. Vaihtoehtoina asumiselle ovat myös kaupungin vuokra-asunnot tai yksityiset markkinat asukkaan tilanteen mukaan. (Uhtakari 2009.)

Opinnäytetyöaiheen vastaanottamisen jälkeen asumisyhteisöjen nimi on vaihtunut kaksi kertaa. Keväällä 2010 yhteisöstä käytettiin nimeä asumisyksikkö, ja tämän jälkeen nimi on vaihtunut soluasunnoksi. Olen päätenyt tässä työssä kuitenkin käyttämään alkuperäistä asumisyhteisö-nimikettä, sillä haastattelut on tehty vaiheessa, jolloin asumisyhteisö-nimi oli käytössä, ja luonnollisesti yhteisö sanana herättää erilaisia mielikuvia kuin esimerkiksi nykyään käytössä oleva soluasuminen.

5 VANKIEN TUETTU ASUMINEN

Tuetulle asumiselle on vaikea löytää selvärajaista määritelmää, sillä se on hyvin laaja käsite. Tuetulla asumisella voidaan tarkoittaa normaaliin asuntokantaan sijoitettuja asuntoja, joihin on järjestetty yksilöllisten tarpeiden mukaan asumisen tukea. Usein tuettu asuminen on erityisesti järjestetty palvelumuoto, jossa yhdistyy asuminen ja siihen liitetty tuki, ja se on suunnattu tarkoin määritellylle kohderyhmälle. Tuetun asumisen tavoitteena on edistää ihmisten, joilla voi muuten olla vaikeuksia selviytyä asumisesta, oikeutta normaaliuteen, edistää itsenäistä selviytymistä sekä lisätä mahdollisuuksia integroitua yhteiskuntaan. (Edgar, Doherty & Mina-Coull 2000, 9.)

5.1 Asumisen porrasmalli

Asumisen porrasmallilla tarkoitetaan vaiheittain etenevää asumista, jossa ensimmäisellä tasolla ovat yhteismajoitukset tai asuntolat, toisella tasolla tukiasunto, josta jatketaan itsenäiseen asumiseen. Porrasmallin ongelmallisuus ilmenee jo ensimmäisellä tasolla, sillä asuntolat tarkoittavat käytännössä yhteismajoitusta isoissa saleissa, joissa ei ole mahdollisuutta yksityisyyteen. Asuntola asuminen on turvatonta ja pidemmän päälle johtaa takaisin kiertolaiselämän jatkumiseen asuntoloiden, kadun ja kavereiden nurkissa majailun välillä. Työllistyminen, koulutus ja ihmissuhteiden ylläpitäminen ei mahdollistu asuntolasta käsin, joka syventää syrjäytymiskierrettä entisestään. Asumisen porrasmallin sisään tulisi rakentaa kattava tukiverkosto, jotta sen perimmäinen tavoite eli sosiaalisen osallisuuden lisääminen ja kuntoutuminen saavutettaisiin. (Granfelt 2003, 29–30.)

Asumisen porrasmalli pohjaa ajatteluun, jonka mukaan yksilön on ikään kuin oltava kyvykäs osoittamaan olevansa asunnon arvoinen. Usein kovin kaoottisen elämäntavan ja syvän päihdeongelman omaavien vankien tilanteesta katsottuna porrasmallille rakentuva, päihdeetöntä elämää vaativa asumisen vaiheittainen

eteneminen itsenäiseen asumiseen muodostuu usein ylitsepääsemättömän vaikeaksi. Tämä johtaa pahimmillaan syrjäytymisen syvenemiseen ja rikollisuuden jatkumiseen. (Granfelt 2003, 29.)

Eurooppalaisittain sekä myös Suomessa yleisin tuetun asumisen muoto on jaettu asuminen. Jaettu asuminen on ongelmallista, sillä usein aikuiset ihmiset haluavat asua yksin, omissa oloissaan. Varsinkin vankilasta vapautuvalle tuetun asumisen piiriin hakeutumiseen on korkea kynnyks. Usein vangeilla on ennakkoluuloisia, kielteisiä ja väärin mielikuviin liittyviä käsityksiä tuetusta asumisesta. Rikollis- ja päihdekulttuurissa eläminen sekä sen arvomaailman sisäistäminen vaikeuttaa motivoitumista tuettuun asumiseen, sillä avun tarpeen ja oman heikkouden myöntäminen ei kuulu kovuutta ja voimaa korostavaan alamaailman kulttuuriin. Vankeuden jälkeen kaivataan lähinnä omaa rauhaa ja yksityisyyttä. (Granfelt 2007a, 108.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalvelut perustuvat pitkälti porrasmallin mukaiseen järjestelyyn. Asumisen ensimmäinen porras on yhteisasumista sillä erotuksella, että jokainen asukas saa oman huoneen, joka mahdollistaa yksityisyyden. Yhteisöasumiseen nivoutuu asumisen tuki, joka mahdollistaa asukkaan kuntouttamiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen tähtäävän toiminnan yhteistyössä asukkaan ja henkilökunnan välillä. Tuki jatkuu siirryttäessä yhteisövaiheen jälkeen itsenäiseen tukiasuntoon, lisäten asteittain yksilön itsenäisyyttä ja vastuunottoa omasta elämästään.

5.2 Tuetun asumisen muotoja pääkaupunkiseudulla

Helsinkiläisten asunnottomien asioita hoidetaan sosiaaliviraston asumisen tukiyksikössä, ASTU:ssa (entinen ASSO). Käytännössä vankilasta asunnottomana vapautuva henkilö ohjautuu ASTU:n, jos asumista ei ole pystytty järjestämään ennen tuomion loppumista. Sosiaalivirasto ylläpitää asumispalvelujärjestelmää, joka koostuu kolmenlaisesta asumisesta: itsenäisistä pienasunnoista, tukiasuntosoluista ja tukikodeista. Tukikoteihin sijoittuu asunnottomia, jotka tarvitsevat erityispalveluja selviytyäkseen päivittäisessä elämässä. Tukiasunnot ovat itse-

näisempää asumista vaativia, joissa pyritään edistämään asukkaan itsenäistä selviytymistä tarjoamalla sopivassa määrin asumisen tukea. Keskimääräinen asumisaika tukiasunnoissa on puolitoista vuotta. (Ryynänen 2010, 41.)

Itsenäiset pienasunnot ovat Helsingin kaupungin kiinteistöviraston, Helsingin Asuntohankinnan ja Y- Säätiön omistuksessa olevia asuntoja, jotka ovat osoitettu asunnottomien asumispalvelujärjestelmän käyttöön. Pienasuntojen asukkaat valikoituvat useimmiten tukiasunnoista, mutta niitä osoitetaan myös hakijoille, jotka eivät tarvitse paljon tukea asumiseensa tai eivät sovellu soluasumiseen. Tukea pienasuntoihin tarjotaan asukkaan tarpeen mukaan, käytännössä kuitenkin puolisen vuotta. ASTU:n kautta on mahdollisuus hakeutua myös järjestöpuolen asumispalveluihin. (Ryynänen 2010, 42.)

Myös Vantaan ja Espoon kaupungilla on tukiasuntoja, joihin haetaan pääsääntöisesti kaupunkien sosiaalitoimen kautta. Vantaan kaupungin tuetun asumisen palveluista mainittakoon Oraskoti. Oraskoti on tuettua asumista tarjoava palvelu, joka on suunnattu päihteetöntä elämää tavoitteleville ihmisille. Asumisaika on noin kuusi kuukautta, jonka jälkeen on mahdollista siirtyä itsenäisempään, kevyemmin tuettuun asumiseen (Vantaan kaupunki 2010.). Espoon kaupunki tarjoaa tuettua asumista kaupungin tukiasunnoissa ja useissa tukiasuntoloissa, joista esimerkkinä Sepänkylän tukiasuntola. Sepänkylän asumisen tarkoituksena on tukea päihteettömyyteen edeten askeleittain kohti itsenäisempää asumista. (Espoon kaupunki 2010.)

Sininauhaliitolla on pääkaupunkiseudulle sijoitettuja asumispalveluja, joita kutsutaan puolimatrankodeiksi ja näiden jatkoasumista (Jatko- Katit), jotka ovat normaaliin asuntokantaan sijoitettuja asuntoja puolimatrankodeista tuleville ihmisille, jotka pärjäävät jo ilman apua. Puolimatrankodit ovat pääpiirteittäin päihteettömiä, joissa pyritään tukemaan asukkaan valmiuksia itsenäiseen elämään. Puolimatrankotien yhteydessä on asukkaiden käytössä oleva päiväkeskus, jossa voi viettää aikaa ja tavata muita ihmisiä. Työntekijöiden lisäksi asumisesta huolehtii sosiaaliset isännöitsijät, jotka vastaavat toiminnasta työntekijöiden työajan ulkopuolella. Puolimatrankoteihin hakeudutaan sosiaaliviraston kautta. (Sininauhaliitto 2010.)

Usein pääkaupunkiseudulle asunnottomina vapautuvat sijoittuvat akuutin päihdeongelmansa vuoksi tilapäismajoituksiin tai päihdehuollon asumispalveluihin. Tilapäismajoituksen vaihtoehtoina Helsingin kaupungin palveluissa ovat muun muassa Hietaniemenkadun palvelukeskus sekä Myllypadontien asumisyksikkö (Ryynänen 2010, 45.) Espoon kaupunki järjestää tilapäismajoitusta tarjoaa Olarinluoman vastaanottokoti ja asumisyksikkö (Espoon kaupunki 2010). Kolmannen sektorin toimijoista tilapäismajoitusta järjestää muun muassa Kovaosaiset Ry:n Kalevankadun asuntola sekä Helsingin vieraskoti Ry:n ylläpitämä asumisyksikkö Albertinkadulla. Päihdehuollon asumispalveluista yleisimpiä vapautuvien helsinkiläisten vankien osalta ovat Hoitokoti Sillanpirtti ja Tervalammen kartanon kuntoutuskeskus, joissa kummassakin asuminen ja päihdekuntoutus on nivottu yhteen. Selkeästi vankilasta vapautuvien asuttamiseen profiloituneita toimijoita pääkaupunkiseudulla ovat Onesimuskodit ja Kriminaalihuollon tukisäätiö. (Ryynänen 2010, 45.)

5.3 Asunnottomuus yhteiskunnallisena teemana

Asunnottomuus aiheena on ajankohtainen, sillä meneillään on hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma, jonka tavoitteena on puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2011 mennessä, sekä tehostaa asunnottomuuden ennaltaehkäisemistä. Ohjelmassa on mukana pääkaupunkiseudun lisäksi Suomen suurimmat kaupungit. Ohjelmakokonaisuudessa yhdistetään asuntojen hankinta sekä tarvittavien asumisen tukipalvelujen järjestäminen. Ohjelman puitteissa pyritään luomaan edellytykset tuettujen asumismuotojen lisäämiseksi muun muassa muuttamalla asuntoloita itsenäisemmiksi tukiasunnoiksi, sekä ohjaamalla osa sosiaalisin perustein myönnettävistä kaupunkien vuokra-asunnoista asunnottomille. Ohjelman kohderyhminä ovat vankilasta vapautuvat vangit ja kriminaalihuollon asiakkaat, sekä eriasteisista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät nuoret ja aikuiset. (Valtion ympäristöhallinto 2008.)

Rikosseuraamuslaitos toteuttaa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman puitteissa Oma koti- kehittämishankkeen, johon osallistuu ohjelmassa mu-

kana olevat kaupungit sekä asumispalveluja tuottavat järjestöt. Hanke keskittyy vankilasta vapautuvien sekä kriminaalihuollon asiakkaiden asumispalveluiden parantamiseen. Tavoitteena on kartoittaa asumiseen liittyviä erityistarpeita ja ongelmia, sekä tavoitteellisen asumispolun rakentaminen vankilasta asunottomina vapautuville. Useimmiten vankien kohdalla hoitamaton päihdeongelma ja elämänhallinnalliset vaikeudet johtavat itsenäisen asumisen valmiuksien heikkenemiseen, jolloin näihin ongelmiin olisi puututtava jo vankeusaikana. (Rikosseuraamusvirasto 2009, 16.)

6 VANKIEN SYRJÄYTYMISEN RISKIT

Rikosseuraamusvirasto tuottaa tilastoja vangeista, joiden mukaan vuoden 2010 toukokuussa vankeja oli 3364 (lukuun sisältyen myös tutkinta- ja sakkovangit), joka on noin 200 vähemmän kuin edellisvuonna. Vankeusvangeista valvotussa koevapaudessa on 95. Päärikoksina yleisimpiä ovat henkirikokset, pahoinpitelyt ja huumausainerikokset. Luvuissa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia verrattuna vuoteen 2009. Kolmasosa vangeista on ensikertalaisia. Vankien keski-ikä on 36-vuotta, alle kaksikymmentävuotiaita vankeja on vajaa kaksi prosenttia kokonaismäärästä. (Rikosseuraamusvirasto 2010, 11–15.)

6.1 Vankien sosiaalisia taustoja

Vankien koulutustaso on yleisesti heikompi verrattuna valtaväestöön. Ainoastaan muutamalla prosentilla on keski-asteen tai sitä korkeampi koulutus. Useamman kerran vankilassa olleiden tilanne on heikoin koulutuksen suhteen, sillä he ovat yleensä käyneet vain perus- tai kansakoulun, ja ammattikursseja, joita he mahdollisesti ovat suorittaneet vankeusaikana. (Hypen 2004, 55.) Näkin (2006, 67, 69) mukaan vankien koulutustaso on alhainen, useimmat ovat suorittaneet peruskoulun, mutta ammatillinen koulutus on vain puolella hänen tutkimukseen osallistuneista. Ammattikoulutus oli lähinnä hankittu kursseilla tai työpaikalla. Kaupplan (1999, 182) tutkimuksessa opiskeluvaikeudet liittyivät opiskelumotivaation tai kykyjen puuttumiseen, sekä taloudellisiin vaikeuksiin ja pelkoon siitä, ettei työllisty opiskelun jälkeen. Myös Näkki (2006, 68) mainitsee opiskeluvaikeuksien taustoilla useimmiten olevan syynä keskittymis- ja oppimisvaikeudet. Ristiriidat opettajien kanssa ja heikot kotiolot ovat olleet osasyynä opiskelumotivaation heikkenemiseen.

Vankien työtaustat ovat vaihtelevia. Yleensä työkokemusta löytyy, mutta suuri osa vangeista on ollut työttömänä ennen tuomiota. Hypen (2004, 55) mukaan vankilakierteeseen joutuneiden työhistoria on olematon, tai vähintäänkin katko-

nainen johtuen vankilakaudesta. Toimeentulon he ovat saaneet joko tekemällä rikoksia tai nostamalla työttömyyskorvausta. Näkin (2006, 71) tutkimuksessa työttömyys oli yleistä ennen vankilaan joutumista. Suuri osa työsuhteessa ennen vankeutta olleista menetti työpaikkansa tuomion alettua. Vapautumisen vaiheessa työpaikka oli enää tiedossa vain harvalla.

Useimmiten vangit ovat asuneet ennen vankilaan joutumista vuokralla. Muina asumisratkaisuuina ovat olleet sukulaisten ja kavereiden luona asuminen, sekä asuntolat. Osalla vangeista ei ole vapautumisen jälkeisestä asumisesta tietoa, johon osaltaan vaikuttaa myös vankeusrangaistuksen pituus. Pitkää tuomiota suorittavien mielestä asunnon järjestäminen ei ole päällimmäinen huolen aihe. (Kauppila 1999, 109–110.) Näkin (2006, 67) tutkimukseen osallistuneista viidesosa ilmoitti olevansa asunnoton ennen vankeusrangaistuksen alkamista, huomattavasti suuremmalla osalla ei ole tietoa mihin menevät asumaan vankeuden jälkeen. Asunnottomien vankien asumisratkaisuuina ovat olleet asuntolat, sekä kavereiden luona oleileminen.

Mielenterveyden häiriöt sekä päihderiippuvuus on yleisempää vankien keskuudessa verrattuna suomalaiseen aikuisväestöön. Erilaiset persoonallisuushäiriöt ovat huomattavasti yleisimpiä vankien keskuudessa, mutta vakavimpien mielenterveydenhäiriöiden kuten psykoosien esiintyminen ei ole sen yleisempää vangeilla kuin muillakaan ihmisillä. Päihderiippuvuudet niin alkoholin kuin huumeidenkin suhteen on vangeilla yleistä. Valtaväestöön verrattuna vangeilla esiintyy päihderiippuvuutta kymmenkertaisesti enemmän verrattuna tavalliseen aikuisväestöön. (Joukamaa 2010, 74.) Päihdeongelmat ovat usein myös osasyynä vankilaan johtaneessa rikoksessa. Suurella osalla vankilaan joutuneista päihteiden käyttö on ollut runsasta ennen vankeutta ja he ovat kokeneet päihteidenkäyttönsä ongelmalliseksi. (Näkki 2006, 75.) Vankien fyysinen terveydentila on yleisesti ottaen heikko. Tyypillisimmät sairaudet ovat hepatiitti sekä maksatulehdus. Vankien yleisen terveydentilan heikkous johtaa useimmiten työkyvyn alenemiseen ja runsaaseen terveystalvelujen käyttöön. (Joukamaa 2010, 74.)

6.2 Vankeuden vaikutus elämäntapaan

Vankeuslain (2005) 3. §:n mukaan vankeusrangaistus kohdistuu vapautteen tai sen rajoittamiseen, eikä sen seurauksena vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin saa aiheutua muita rajoituksia, jotka eivät välttämättä seuraa itse rangaistuksesta. Vankilan olosuhteet on järjestettävä niin, että ne vastaavat mahdollisimman pitkälle yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita mahdollisuuksien mukaan.

Vankilaan joutuminen vaikuttaa koko elämään, josta sijaiskärsijöiksi joutuvat myös vangin läheiset. Usein perheenjäsenen vankeustuomio vaikeuttaa huomattavasti perheen toimeentuloa ja sosiaalisia suhteita. Myös suhteet ystäviin ja vanhempiin saattavat katketa kokonaan. (Kyngäs 2000, 103–104, 149.) Vankien sijoittelu vaikuttaa siihen, mitkä mahdollisuudet vangilla on ylläpitää yhteyksiä ulkomaailmaan. Vankeinhoitoalueet ovat laajoja, ja vaikka vangin kotipaikkakunta pyritään ottamaan huomioon sijoittelussa, niin tapaamismatkat voivat muodostua hyvin pitkiksi, joka vaikeuttaa säännöllisiä tapaamisia. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 53.)

Asioiden hoitaminen vankilasta käsin on vaikeaa, sillä vankilaviranomaisia on vähän, ja kaikkien asioita ei ehditä hoitaa yhden ruokatunnin aikana, mikä on varattu ruokailun lisäksi asioiden hoitamiseksi. Puhelimen käyttö on rajoitettua, ja se on myös kallista. (Kyngäs 2000, 105.) Helsingin avovankilassa on saanut toukokuusta 2009 käyttää omaa kännykkää työajan ulkopuolella, joka on helpottanut huomattavasti asioiden hoitamista.

Vankeusaikana ihminen menettää itsemääräämisoikeutensa sekä autonomiansa. Vankilassa ihminen tottuu rutiineihin, jotka toistuvat päivästä toiseen. Laitoksen puolesta järjestetään päivätoiminta, ruoka ja asuminen. Näistä lähtökohdista on vaikea ylläpitää oma-aloitteisuutta, joka pidemmän päälle katoaa vankilasta vapauduttaessa. Eniten vankilan haittavaikutuksista kärsivät pitkään tuomiota suorittavat, minkä vuoksi he ovat alttiita laitostumiselle. (Kyngäs 2000, 150–151.)

Vapautumisen läheneminen saattaa aiheuttaa ahdistusta ja pelkoa. Vankilassa on totuttu tiettyihin rutiineihin ja kontrolliin, jolloin ajatus vapaudesta ja sen tuomasta mahdollisuudesta tehdä omia valintoja saattaa epäilyttää. Pahimmillaan käy niin, että vapautumassa oleva vanki ahdistuu niin pahoin, että siviilissä odottavien asioiden järjestäminen jää hoitamatta. (Kyngäs 2000, 148.)

Usein yhteiskunnallinen mielipide vangeista on kielteinen ja tuomitseva, ja heitä pidetään epäluotettavina ja vaarallisina. Elämän järjestäminen vankeuden jälkeen on vaikeaa, sillä taustoilla olevat velat ja luottohäiriöt vaikuttavat esimerkiksi asunnon saamiseen. Rikostausta liitettynä heikkoon koulutukseen vaikuttaa suoranaisesti myös työn saamiseen. Yhteiskunnan täysivaltaiseksi kansalaiseksi siirtyminen vankeuden jälkeen vaatii usein suunnattomia ponnistuksia, jonka rinnalla paluu entiseen rikolliseen ja päihdekeskeiseen ystäväpiiriin on helpompaa. (Kyngäs 2000, 153–155.)

6.3 Vapautumisen haasteita

Konkreettisia uhkia vankilasta vapauduttaessa suhteessa rikosten uusiutumiseen ovat ennen kaikkea päihteiden käytön jatkuminen, taloudelliset tekijät sekä asunnottomuus.

Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 49, 54) tutkimuksen mukaan yhdeksän kymmenestä vangista myöntää päihteiden olleen osatekijänä rikollisuuteen syyllistymisessä. Usein vankeusaikana tulee katkos päihteidenkäyttöön, joka voi saada monen ajattelemaan, että päihteet ovat taakse jäänyttä elämää. Tilanne on kuitenkin erilainen, kun vanki vapautuu ja kontrolli lakkaa. Tutkimuksen mukaan yli puolet haastatelluista pelkäsi sortuvansa uudestaan päihteidenkäyttöön tuomion päätyttyä.

Kyngäksen (2000, 210) mukaan päihteidenkäytöllä on suuri merkitys vankilasta vapautumisen jälkeisessä elämän kehityksessä. Päihteiden käytön vankeusaikana lopettaneiden mukaan sillä on ollut suoranainen vaikutus rikosten tekemisen lopettamisessa. Päihteiden käyttö on usein yhteydessä tietynlaiseen kave-

ripiiriin, ja kaveripiiristä eroon pääseminen vaikuttaa myös päihteidenkäyttöön ja sitä kautta rikosten tekemiseen (Näkki 2006, 132).

Taloudellinen huono-osaisuus on vankien elämää rasittava tekijä, millä on vaikutusta myös vapautumisen jälkeen. Vankeusaikana tehdystä työstä ei kerry säästöjä, ja työn saaminen on vaikeaa omien taustojen vuoksi. Toimeentulon epävarmuus koetaan usein esteenä elää rikoksetonta elämää. (Näkki 2006, 131.) Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 53–54) mukaan vapautuvien vankien odotukset taloudellisesta tilanteestaan eivät ole kovin positiivisia, vaan heidän todennäköisin toimeentulon lähde tulee olemaan yhteiskunnan tarjoamat tuet ja avustukset. Työn saannin vaikeuden lisäksi vapautuneen motivaatio veronalaisen työn tekemiseen voi olla alhainen velkojen ja ulosottouhan vuoksi. Vangeista suurella osalla on velkoja, jotka koostuvat rikosperusteisista veloista, vuokra-veloista ja maksamattomista elatustuista (Näkki 2006, 79–80).

Asunnottomina vapautuvia vankeja on vuosittain reilu kaksisataa, josta vajaa puolet vapautuu pääkaupunkiseudulle. Vankilasta asunnottomina vapautuneista suurin osa on pitkäaikaisasunnottomia. Pitkäaikaisasunnottomilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden asunnottomuuden pitkittymiseen vaikuttaa sosiaaliset tai terveydelliset syyt. Heidän kohdallaan tavalliset asumisratkaisut eivät toimi, vaan he tarvitsevat tukitoimia asumiseensa. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2010, 2–3, 5–7.) Vankilasta asunnottomana vapautuvan tilanne on todella huono. Yleensä taustoilla on vuokravelkoja ja häätöjä, jotka heikentävät asunnon saantia. Tällöin tarjolla on useimmiten paikka asuntolasalissa, joka ei suo mitään yksityisyyttä. Vankilasta vapautuneet kaipaavat omaa rauhaa ja tilaa, mitä asuntola asuminen ei tarjoa. Monesti asuntolan sijasta mieluummin valitaan kavereiden tai tuttavien luona majoileminen, joka helposti johtaa takaisin päihdehakuiseen elämään ja uusiin rikoksiin. (Granfelt 2003, 31.)

Vankilasta vapautuminen on toisaalta uuden toivon alku, mutta elämän realiteetit ovat usein ylitsepääsemättömiä, joiden vaativuus paljastuu vapautumisen jälkeen. Vankeusaikana päihteettömänä pysyminen ja suunnitelmien tekeminen voi sujua moitteettomasti, mutta vapautumisen jälkeen kontrollin puuttumisen seurauksena suunnitelmien toteuttaminen monesti osoittautuu ylitsepääsemät-

tömän vaikeaksi (Granfelt 2007a, 109). Rikosten uusiutumisiin on todettu olevan vaikutusta niin vankikertaisuudella kuin iälläkin. Ensikertalaiset palaavat harvemmin vankilaan verrattuna useamman vankeustuomion suorittaneisiin. Myös nuoret ovat riskiryhmässä joutua uudestaan vankilaan suhteessa vanhempiin. Urautuneita vankeja pidetään köyhimpinä ja syrjäytyneimpänä väestön osana. (Hypen 2004, 33, 55–56.)

6.4 Valvottu koevapaus

Eräs tutkimukseen osallistuneista valvotussa koevapaudessa, joten on syytä kertoa, mitä valvottu koevapaus käytännössä merkitsee.

Valvotulla koevapaudella tarkoitetaan sitä, että vanki voi päästä valvottuun vapauteen tuomionsa loppuvaiheessa, aikaisintaan puoli vuotta ennen varsinaista vapautumista. Valvotun koevapauden edellytyksistä määrätään rikoslain toisen luvun kahdeksannessa pykälässä. Valvottu koevapaus tulee huomioida, jos se edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Vankeusajan käytös, rikkeetömyys ja toiminta vaikuttaa mahdollisuuksiin päästä valvottuun koevapauteen. Varsinaisina ehtoina ovat päihteettömyys, jota kontrolloidaan säännöllisesti, ja yhteydenpito valvontaviranomaisiin. Käytännössä valvonta suoritetaan puhelinyhteydellä sekä henkilökohtaisilla tarkastuskäynneillä. Valvotun koevapauden sisältö suunnitellaan tarkasti, ja siihen pitää sisältyä joko työ tai opiskelu, sekä asumisen pitää olla järjestyksessä. Jos valvotussa koevapaudessa oleva vanki rikkoo sopimusehtoja, hän voi saada varoituksen, jos rikkomus on lievä. Törkeissä rikkomustapauksissa koevapaus voidaan peruuttaa määräajaksi tai kokonaan, ja vanki lähetetään suljettuun laitokseen lopputuomion ajaksi. (Mohell & Pajuoja 2006, 286, 290–291.)

7 ODOTUKSIA TUETUSTA ASUMISESTA VANKEUSAIKANA

7.1 Syitä asunnottomana vapautumiseen

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta olen katsonut tärkeäksi esittää haastateltavieni taustatietoja, joiden kautta tulee esille mikä heidät on alun perin saanut hakeutumaan tuettuun asumiseen.

Haastateltavat olivat iältään 22–44-vuotiaita. Kolmella heistä oli useampikertainen vankilatausta, kaksi haastateltavaa oli ensikertalaisia. Eräs näistä haastateltavista vapautui tutkimuksen kuluessa koevapauteen suorittamaan lopputuomiotaan. Tuetun asumisen vaihtoehdosta haastateltavat olivat kuulleet vankilan työntekijältä. Yleisesti vankien keskuudessa oli huonosti tietoa tästä asumisen vaihtoehdosta.

Haastateltavieni asumishistoria oli hyvin vaihteleva. Vain kaksi miehistä oli selkeästi asunnoton ennen vankeustuomiotaan. Heidän päihteidenkäyttönsä oli ollut runsasta ennen tuomiota, millä oli merkitystä vaeltavan elämäntavan omaksumiseen tuttavien ja kavereiden luona asuen. Asuntojen menettämisen taustoilla myönnettiin olevan oma häiriökäyttäytyminen, vaikkakaan se ei aina ollut ainoa syy. Myös tulevan tuomion odottelu ei motivoinut hankkimaan asuntoa, sillä sen olisi kuitenkin menettänyt tuomion alettua.

Asuin yksityisellä vuokralla, mut se kuului perikunnalle ja sit ne halus myydä sen. Sit mä olin mutsilla, mut siit ei tullu mitään ja sit mä olin kaverilla (H1)

Ei oo ollu pariin vuoteen kämppää, tavallaan odotin tätä tuomioo, et koska se tulee. Siskolla asustelin ja kavereilla. (H2)

Kahdella haastatelluista oli asunto ja koti ennen vankeustuomiota. Toinen miehistä oli vankeustuomion alettua parisuhteessa, joka päättyi tuomion aikana, jolloin miehellä ei ollut asuntoa tiedossa vapautuessaan. Yksi haastateltavani

asui nuoresta iästään johtuen vielä syntymäkodissaan ennen vankilaan joutumistaan, jonne hän ei enää tuomion päätyttyä voinut palata. Syynä tähän oli nuoren tarve itsenäistymiseen, joka ei olisi mahdollistunut, jos hän olisi palannut syntymäkotiinsa. Eräs haastateltavani kertoi olleensa ennen vankeustuomiota pitkällä päihdehoitojaksolla, joka jatkui tuomion jälkeen. Tuomion päätyttyä hänellä ei ollut asuntoa tiedossa. Tutkimusjoukostani huomaa kuinka erilaisia asunnottomana vapautuvien vankien syyt asunnottomana vapautumiseen ovat.

7.2 Asumisen vaihtoehtoja vapautumisen lähestyessä

Haastateltavat pitivät mahdollisena saada kaupungin vuokra-asuntoa, ja yksityiseltä vuokranantajalta asunnon saaminen koettiin vaikeaksi vankilasta vapautumisen jälkeen. Taustoilla olevat vuokrarästit ja luottohäiriöt vaikeuttavat asunnon saamista huomattavasti, ja näin ollen vankilahistorian omaavalla ei ole paljoakaan mahdollisuuksia asunnon vuokraamiseen. Yleisesti ottaen vankilasta käsin asuntoasioiden hoitaminen on hankalaa, sillä puhelinaika on rajoitettua, internettiin ei pääse eikä lomaa välttämättä järjesty silloin, kun olisi asuntonäyttöön meno.

Joo kaupungilta, mut ihan mahdoton saada. Soitin tost hesarist pariin paikkaan, mut ku ne kysyy työpaikkaa ja muut, ni mitä ny siihen sit sanois. Itehan mä oon hölmöilly, en mä voi ketään niist syyttää.
(H1)

Yritetään nyt sen Krits:n kautta, turha kaupungilta hakee. (H2)

Noo olihan mul ku eihän tost ollu varmuutta ollenkaan, et pääsenks mää ees tähän. Kylhän tost voi ottaa melkein näkemättä jonku asunnon, mut se oon niin huono tuolt vankilast käsin sitte säätää niitä kalusteita ja kaikkea. (H3)

Erään haastateltavan osalta vaihtoehtona olisi ollut puolimatkan talo, jossa olisi pitänyt vuosi asua ennen oman asunnon saamista. Kritsin tuettu asuminen oli hänen mielestään nopeampi reitti kohti itsenäistä asumista. Tästä voi päätellä, että oman asunnon saaminen koetaan merkittäväksi tuomion jälkeen.

Mahdollisia ois ollu puolimatkan talot, mis ois vuos asuttu ja sit ois tullu kämppä. Et tää olis niinku nopein vaihtoehto. (H5)

7.2 Mielikuvia tuetusta asumisesta

Tuettu asuminen sanana ei välttämättä herätä kovin positiivisia ajatuksia varsinkaan vankilasta käsin ajateltuna. Tuettu asuminen viittaa kontrollin jatkumiseen, mihin vankilasta vapautuvan voi olla vaikea asennoitua oltuaan totaalisen kontrollin alaisena. Tuettu asuminen saattaa herättää myös mielikuvia ihmisistä, jotka eivät pärjää omin avuin. Tämä mielikuva ei välttämättä sovi vankilan miehisestä kulttuurista tulevan ajattelumaailmaan. Usein riittämättömään tietoon perustuvat mielikuvat tuetusta asumisesta saavat asunnottomana vapautuvan luopumaan tästä asumisen vaihtoehdosta.

Niinku joku kommuuni, tollanen rälläkän tapanen, mut sit ku näki ne huoneet. (H1)

No tuli mieleen et se on paljon sottaaisempi ja aivan järkyttävä paikka, mut yllättävän siisti paikkahan se oli. (H2)

Alkuun mul oli että semmonen joku miesten asuntola, missä perkele ryypätään ja narkataan ja jollain patja siel nurkassa paskat housussa. (H3)

Mielenkiintoinen havainto haastateltujen mielikuvista tuetun asumisen suhteen oli se, että mielikuva oli sitä negatiivisempi mitä päihdeongelmaisempi ja vanhempi vastaaja oli. Heidän puheessaan esiintyi kuva ensisuojusta ja asuntoloista, jotka ovat tarkoitettu päihkeitä käyttäville asunnottomille ihmisille. Kaksi haastateltavaa ilmaisi puheessaan tietävänsä, mitä asuntola-asuminen on, joka osaltaan vaikutti heidän mielikuvaansa tuetusta asumisesta. Muut haastateltavat suhtautuivat avoimemmin mielin mahdolliseen uuteen kokemukseen.

7.3 Tuettu asuminen vapautumisen tukena

Haastateltavat kokivat, että tuettu asuminen tulee helpottamaan siviiliin totuttamisessa vankeuden jälkeen. Yhteiskunta muuttuu nopeaa tahtia ja vankilassa ei välttämättä pysty, eikä jaksata pitää itseään ajan tasalla kaikista muutoksista. Vapautuminen tuomion jälkeen vaatii totuttautumista ja irtautumista vankilarutiineista, jolloin tuetun asumisen odotettiin helpottavan siirtymävaihetta vankilasta vapauteen ja rauhoittavan elämää.

Täältä suoraan ku menee, niin ei tunnu niin jyrkältä muutokselta.
(H 1)

Ei se mikään ongelma oo tän jälkeen ku on täällä, ni onhan se parempaan päin. (H2)

Eräs haastateltavista oli vapautumassa valvottuun koevapauteen, joka teki hänen tilanteestaan hieman muista poikkeavan. Koevapaudessa kontrolli tapahtuu vankeinhoidon puolelta ja eläminen on rajoitetumpaa verrattuna vapautuneisiin. Siitä huolimatta mies odotti tuetun asumisen helpottavan siirtymistä vankilasta koevapauteen ja tukevan tietä kohti varsinaista vapautta.

Kyl mää koen sen et se on pehmeempi pudotus tonne siviiliin. Sitte ku on koevapaudessa, ni saa siel sit ihmetellä mitä kaikkee on muuttunu asioita. (H 3)

Tuetun asumisen säännöt koettiin yleisesti hyvänä asiana. Haastateltavat ymmärsivät asumisen sääntöjen tarpeellisuuden, varsinkin kun asukkaina on myös koevapaudessa olevia miehiä. Päihdeettömyyskontrollia ei pidetty ylivoimaisena asiana, vaan haastateltavat kokivat sen olevan edellytyksenä yhteisasumisen onnistumisen kannalta. Vankeusaikana tottuminen päihdeettömyyteen koettiin olevan tekijä, joka helpotti asennoitumista tuetun asumisyhteisön päihdekontrolliin.

Hei mä oon ollu tääl 10 kuukautta ihan samanlailla, elämäntapa kummiski muuttunu ja ei mul aikaisemminkaan oo ollu. (H1)

Kun ymmärtää minkälainen paikka se on ja siel on koevapaustyyppei. (H2)

Se on ihan hyvä vaan et kaikil on se. Oishan se väärin, et joku siin sit ryyppäis ja narkkais ku toiset haluis olla niinku ihan selvin päin ja hoitaa asioitaan eteenpäin. (H3)

Tuettuun asumiseen sisältyy asumisohjaajien kanssa yhteistyön tekeminen säännöllisten tapaamisten muodossa. Tämä ei herättänyt haastateltavissa negatiivisia ajatuksia, vaan siihen suhtauduttiin suhteellisen neutraalisti. Kahden haastateltavan mielestä tarjolla oleva tuki oli selkeästi hyvä asia, jota koettiin voitavan hyödyntää vapautumisen jälkeisten asioiden hoitamisessa. Vankilassa asioiden hoitaminen saattaa olla hankalaa ja useimmiten työntekijän puheille pääseminen vaatii kirjallista anomusta.

Jos joku asia painaa, ni tietää et voi jollekin puhua. (H1)

Kyl mä luulen et alkuun ainakin, virastoasioissa ja sellaisissa. (H2)

Ihan mitä vaan kaikkeen asiaan, ku voi vaan käydä kyselemäs eikä tartte rutinalappuja täytellä ja saa olla puhelimessa. (H3)

7.4 Mahdollisuus yksityisyyteen

Huolimatta siitä, että tuettu asumisyhteisö on yhteisasumisesta, sen odotettiin kuitenkin lisäävän yksityisyyttä, sillä kaikilla asukkailla on oma huone. Vankeusaikana haastateltavat ovat tottuneet elämään yhdessä muiden miesten kanssa, joten asumisen jatkuminen yhteisasumisen muotona ei tuntunut vaikealta. Kaikki tutkimukseen osallistuneista vapautui avovankiloista, mutta selkeästi heidän mielissä eli muisto suljetun laitoksen oloista, joissa yksityisyyttä ei ole. Haastateltavien suurin toive asumisen suhteen oli oma rauha.

Onhan siin kuitenkin oma huone, ja siin ei oo ku neljä. Tääl on neljätoista samassa parakissa. (H1)

Onhan siin kuitenkin oma huone. (H2)

Vaik siin on porukkaa, ni kyl mä siihen oon tottunu, oon mä ny vankilassa ollu aika paljon, osaan tota tulla ihmisten kans toimeen. (H3)

Ihmisten kanssa toimeen tulemisen oppii väkisin vankilassa. Se on perusedellytys, jotta pärjää vankeusaikana ilman ongelmia. Tuetussa asumisyhteisössä oleva oma huone kuitenkin mahdollistaa vetäytymisen omaan rauhaan niin halutessa, ja tämä oli positiivisuutta lisäävä tekijä tulevan asumisen suhteen.

7.5 Uhkakuvia, onko niitä?

Haastateltavat eivät osanneet eritellä mahdollisia epäilyksiä tulevan tuetun asumisen suhteen. Yleinen tunne oli, että mikä tahansa on parempi kuin vankila. Pari haastatelluista toi esille, että tulevat asuinkumppanit hieman mietityttivät. Vankilassa on totuttu erilaisiin ihmisiin ja on ollut pakko tulla toimeen kaikkien kanssa. Toiveena luonnollisesti oli se, että tulevat asuinkumppanit olisivat edes hieman samoilla linjoilla elämästä kuin itsekin. Varsinkin koevapauteen vapautumassa oleva mies toivoi, että tulevat asuinkumppanit olisivat kunnollisia, mikä osaltaan tukee koevapaudessa olemista eikä aiheuta kiusausta luisuusraiteilta.

Asuintoverit tietenkin, ei mul muut oo. (H1)

Vaikka haastateltavat eivät tuoneet puheessaan ilmi mitään pelkoja eivätkä epäilyksiä tuetun asumisen suhteen, niin epäilemättä asia oli heidän mielessä. Vankilatuomion jälkeen ihmisellä on toive päästä omaan rauhaan ja saada elää omaa elämäänsä. Näiden miesten kohdalla vaihtoehtoja asumisen suhteen ei paljoa ollut, joten ajatukseen yhteisöasumisesta oli vaan sopeuduttava. Sopeutuminen vallitseviin olosuhteisiin on vangeille tuttua, sillä he ovat eläneet kontrolliolosuhteissa, jossa elämää ohjataan viranomaisten taholta. Siihen nähden tuettu asuminen on suuri lievennys kontrollin alaisena elämiseen, vaikka tuettuun asumisyhteisöön kontrollia jossain määrin sisältyykin.

8 TUETUN ASUMISEN MERKITYS VAPAUTUMISEN JÄLKEEN

8.1 Rauha ja yksityisyys

Oma rauha saa uuden merkityksen vankilasta vapautuneen kohdalla. Normi-ihmisellä on mahdollisuus valita, milloin ja mistä hakee rauhallisen hetken, jonka käyttää vain itselleen. Vankilassa sitä mahdollisuutta ei ole. Tuettuun asumisyhteisöön muuttaneiden haastateltavien keskeisenä toiveena ennen vapautumista oli yksityisyys ja oma rauha, mikä mahdollistui tuetun asumisen yhteisössä. Vaikka asumisyhteisössä asuu keskimäärin neljä miestä, niin siitä huolimatta haasteltavat kokivat saavansa olla rauhassa ja omissa oloissaan niin halutessaan. Vankilasta vapautumisen jälkeen heillä oli oikeus valita milloin ovat yksin ja milloin olla muiden asukkaiden kanssa.

Jokainen asukas saa oman huoneen, jonka ovea voi itse hallinnoida. Tämä mahdollistaa oman yksityisyyden suojaamisen ja oman tilan saamisen, jolla on suuri merkitys vankeustuomion jälkeen. Oman huoneen ja oven merkitys korostuu siinä, että itse voi päättää milloin huoneen ovi on auki ja milloin sen lukitsee. Vankilassa on totuttu siihen, että ovet avataan ja suljetaan jonkun toisen ihmisen toimesta. Oman oven hallinta antaa tunteen itsemääräämisoikeudesta ja valinnan vapaudesta. Vaikka tavalliselle ihmiselle niinkin pieni asia, kuin oven avaaminen ja sulkeminen tuntuu merkityksettömältä, niin vankilataustaiselle sillä on merkitystä.

Oma rauha, ei siel tarvi ku vetää ovi kiinni ni se on sillä selvä.
(H3)

Oman oven ja avaimen merkitys korostui haastateltavalla, joka muutti asumisyhteisö -vaiheen jälkeen itsenäiseen tukiasuntoon.

Se on hienoo, et voi olla yksin ja et on avaimet, ku mul on se kortti. Ja et sinne voi tulla vieraita ihan miten halua. Ilo se herättää paljon. (H5)

Vapautuminen ja oman tilan hallinta voi olla myös pelottavaa, kuten eräs haastateltavista toi esille. Vankilassa tottuu rajoitettuun tilaan, ja vapautumisen jälkeinen oman tilan laajeneminen voi ahdistaa. Tällöin voi kokea olonsa turvallisemmaksi, kun hakeutuu kokosuhteiltaan tilaan, johon on tottunut vuosien varrella.

Oisin saanut ison huoneen, mutta halusin vaihtaa siihen pienempään. Se on kodikkaampi. (H2)

Yksityisyys tuetussa asumisessa on kuitenkin rajallinen, sillä asuminen edellyttää yhteistyötä asumisohjaajien kanssa, joiden työnkuvaan kuuluu muun muassa säännölliset tarkistuskäynnit asukkaiden huoneissa. Haastateltavien puheessa korostui se, että valvonnasta huolimatta tuetun asumisen yhteisössä asuminen voittaa vankilan olot, jossa ollaan tarkkailun alaisena vuorokauden jokaisena tuntina. Ahdistusta herätti eräillä haastateltavilla se, että öisin huoneistoissa kävi vartija tarkistuskäynnillä ja rappukäytävissä oli valvontakamerat. Tämä tuotti heille mielikuvia vankilasta, joka aiheutti heissä suuttumusta.

Mua otti päähän kaikist eniten ku se yks stigu pamahtaa sinne illalla tai keskellä yötä. Ja ku tuolt kuuluu äänet tosi hyvin läpi. (H4)

Tuntuu siltä, että se laskee ihmisarvoa, ku tos on noi kamerat, sit se tuntuu vähän semmoselta valvomiselta vieläkin. (H5)

Toinen itsenäiseen tukiasuntoon siirtyneistä kritisoi kontrollin jatkumista myös asunnossa, jonka hän periaatteessa koki jo olevan omaa reviiriä.

Se vaan otti päähän, ku siel oli se vankilan sinetti ku mä siivosin vessassa. Et se pitäis olla niinku oma kämppä, mut siin on ajatus, että suljetaan yks kätkö pois. (H5)

8.2 Voimaantuminen

Se, että ihminen menettää vapautensa vaikuttaa ratkaisevasti kokemukseen oman elämän hallitsemisesta. Valta omaan elämään katoaa hetkellisesti ja elämää ohjataan ulkopuolisten tekijöiden voimin, joka rajoittaa itsemääräämisoikeutta. Vankeuden jälkeen eläminen vapaana vaatii totuttelua ja tavallaan uudelleen opettelemista elämään siviilissä. Usein prosessi vie paljon aikaa, jota varten vapautuneet kokivat tarvitsevansa aikaa,

Ihan aluks mä oon vaan ainakin muutaman viikon siinä ja vähän urheilun, alkaa kunto antaa periks. (H2)

Haastateltavat kokivat suurena asiana sen, että heille tarjottiin mahdollisuus asumiseen tuetussa asumisyhteisössä vapautumisen jälkeen. Vankilasta vapautuneilla ovet ovat suljettuja moneen suuntaan, asuntoa ei saa vuokrarestien ja luottotietojen takia, työpaikan saanti on vielä hankalampaa, jolloin mahdollisuus vapautua muualle kuin kadulle koettiin merkittävänä tekijänä. Mahdollisuus koettiin tulkintani mukaan tavallaan luottamuksen osoituksena sitä kohtaan, että vankilataustan omaava voi onnistua. Luottamus vankilataustaisia kohtaan on usein heikko ja pelkästään kokemus siitä, että tuli valituksi asumaan luo uskoa omaan itseensä ja kykyyn selviytyä.

Voimaa niinku siviiliin ku on paljon lusunut ja annettiin mahkuja. (H3)

Siis ylipäättänsä tää mahdollisuus niinku et on tämmösi. Toiset vapautuu vankilasta suoraan kadulle, ni ei se tee mun mielest hyvää. Et ihan kymppi juttu tämmösessä ja sit et pääsee noinkin nopeasti tänne. (H2)

Tuettu asuminen mahdollistaa elämän rauhoittamisen ja suunnan määrittämisen vapautumisen jälkeen. Vankeusaikana voimavarat keskittyvät lähinnä jokapäiväiseen selviytymiseen, eikä voimia välttämättä enää riitä tulevaisuuden ajattelemiseen. Ainoa päämäärä on päivämäärä, jolloin vapaus koittaa. Vaikka monien haaveena on vapautua omaan asuntoon, jossa saa olla yksin, niin tuettu asuminen mahdollistaa puitteet, joiden suojissa elämää voi rauhassa pohtia ja

etsiä suuntaa, jota kohti kulkea. Kaikkia asioita ei tarvitse hoitaa itse, vaan niihin saa apua tarvittaessa.

8.3 Päihteettömyyden tukena

Tuetun asumisen merkitys päihteettömyyden tukena oli suuri. On helpompi pysyä selvin päin, kun on paikka missä viettää aikaa ja nukkua yönsä. Asunnotoman elämä on yleensä kulkemista paikasta toiseen, jonka rasittavuutta usein pyritään lieventää päihteiden käytöllä.

Onhan se kun on katto pään päällä ni sit vaan olla möllöttää itekseen. Helpompaa pysyy selvänä. Jos aattelee sitä mun entistä elämää, ku oli asunnoton, ni sehän oli yht ryypäämistä ja heilumista kavereilta toiselle. (H2)

Haastateltavan lausunto antaa suoran viitteen siitä, että jos hänellä ei olisi ollut vapautuessaan asuinpaikkaa tiedossa, niin hän olisi ajautunut takaisin elämään, jota vietti ennen vankeustuomiota.

Päihteettömyyttä tuki myös retkahdusten käsittely asumisohjaajien kanssa. Useimmista asumispalveluista joutuu heti ensimmäisen käyttökerran jälkeen ulos, mutta Krits:n tuetussa asumisyhteisössä annetaan toinen mahdollisuus, joka osaltaan toimii itsetunnon kasvattajana. Toisen mahdollisuuden saaminen lisää luottamusta suhteessa omaan kykyyn selviytyä kuin myös luottamusta henkilökunnan ja asiakkaan välille.

Kyl sitä aika moni tuppaa sitä häppää ottaa ku tuolt kiven sisästä tulee, varmaan aika harva tai en tunne, joka ei ottais. Päihteetön yhteisöhän tää on. Ennen kait ollu viel tiukempaa näin mä ymmärsin, mut nyt katotaan vähän niinku sormien läpi, ettei niinku ainakaan ekasta kerrasta kirjoiteta ulos. (H2)

On mul pari retkahdusta ollu, mut tässä niistä sitten puhuttu. Oon mä miettinyt joskus, et hallittuu käyttöön, mut mä oon sitä kokeillu, mut mä tuln siihen tulokseen, et se lähtee heti käsistä. Kyl tää on ollu motivoivaa tää asuminen, et ei silleen voi käyttää tässä. (H5)

Oman itsen hoitaminen nousi esille useimman haasteltavan kohdalla. Kaikilla haastateltavilla oli enemmän tai vähemmän päihdetaustaa, johon oli vankeusaikana tullut katko. Päihdeasioita työtetään usein jo vankeusaikana ja asuminen tuetussa asumisyhteisössä tuki päihdeettömyyttä siviilissä. Miehet ovat tiedosta- neet, että oman itsen hoitaminen on tärkeintä ja he olivat valmiita keskittymään siihen ennen muita asioita.

Keskittyy enemmän niinku itteensä, että sitten vasta pystyy enem- män jakaa muille ku ite on vähän ehjempi ettei vaan tee niinku sillai suurin piirtein. (H3)

Ku hoitelee itteään ja tälleen, ni menee ihan hyvin. Pikkuhiljaa kantaa vastuuta, et ne asiat hoituu ettei ne vaan oo silleen leväl lään. Koko aika menee paremmin ja että hallitsee enemmän. (H4)

On niinku tullu uusia ajatuksia asioista ja uusia näkemyksiä. No itsenäisempi ja on tota oppinu siinä asumisessa. Tää on silleen muuttanu mun elämää tää paikka, ku mä tulín tänne. (H5)

Haastateltavien lausunnot kertovat siitä, että itsearvostus on alkanut kasva- maan ja luottamus omiin kykyihin selviytyä on kehittynyt. Päihdekuntoutujalle luottamus omiin kykyihin on usein hyvin heikko. Tarpeeksi motivoimalla ja tu- kemalla luottamus alkaa kasvaa, ja ymmärrys siitä, että itse on oman elämänsä ratkaisija, avautuu. Haastateltavien taustat ja elämäntilanteet olivat hyvin erilai- sia, ja haastateltavien kohdalla näytti olevan, että mitä nuorempi haastateltava oli, sitä paremmat mahdollisuudet oli motivoitua oman itsen hoitamiseeni.

8.4 Vertaistukipiste Redis

Mahdollisuus omista asioista puhumiseen koettiin tärkeäksi niin ammattilaisten kuin vertaistenkin kanssa. Vertaisia oli mahdollisuus tavata Rediksessä, joka on vapaamuotoinen olohuone vankilasta vapautuneille. Tutkimusjoukostoni vain kaksi olivat kiinnittyneet Rediksen arkeen. Nämä kaksi olivat myös tutkimusjou- kon ainoat, jotka etenivät asumispolulla itsenäiseen tukiasuntoon.

Itse asiassa täällä vasta mä oon saanu apua mun päihdeongelmiin, ku mä en oo siit ennen puhunu, ni siin mieles mun osalta hyvin toi-

minu tää homma. Tääl on saanu puhua niistä ja uskaltanut puhua, ku vankilassa oli vähän silleen, et siel ei uskaltanu sanoo sitä, et se oli jotenkin jäänyt selkäyttimeen, et siit ei puhuta. (H5)

Turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa omien asioiden työstämisen, mikä on merkittävää vankilakulttuurin ”tästä ei puhuta”- asenteen omaksumiselle. Omien heikkouksien myöntäminen ja niiden esiin tuominen vaatii rohkeutta ja ennen kaikkea luottamusta siihen, että omat asiat pysyvät vain niiden ihmisten välillä, joiden kanssa asioista puhutaan.

Toisille avun pyytäminen ja omien heikkouksien myöntäminen on vaikeaa paikassa, jossa on muita samassa tilanteessa olevia. Tulkintani mukaan tämä kertoo osaltaan häpeästä mutta myös ylpeydestä suhteessa omaan itseän.

Emmää oo siin käyny oikeen, emmä o osiin käyny mitään biljardii pelaa ja koneella. Sitte ois ollu se ruokaryhmä lauantaina, jotenkin koen siin et siinä on semmosta porukkaa, joka tarvii enemmän, et mä käyn siinä vaan kyselee kuulumisia ja mul on aika selkeet noi hommat. Ne on sillai vakiintuneet, tota me ollaan vähän niinku eri kohdissa siin niitten kans että sellaset kellä ei oo, emmä tiä osaako ne hakeakaan mitään, tosiaan kysyvät kaikkee tietotaitoo viel. (H3)

Lausunnon antaja on haastateltavista vanhin ja moninkertaisen vankilahistorian omaava mies. Hän selkeästi koki olevansa pärjäävämpi kuin moni muu, ja tulkintani mukaan hän ei halunnut samaistua ihmisiin, joiden hän koki olevan jollain tapaa heikompia kuin hän itse. Taustalla saattaa olla myös pitkän vankilauran tuoma väsymys ja pyrkimys irtaantua samanlaisen taustan omaavista.

Eräs haastateltavista toi esille avun pyytämisen vaikeuden, vaikka sitä olisi tarjolla. Lausunnon nähtävissä pitkään vankila- ja päihdekulttuurissa eläneen sopeutuminen ajatteluun, että pyytäminen on sama kuin oman heikkouden myöntäminen, mikä ei ole sallittua. Luottamuksen ja itsekunnioituksen saavuttaminen on pitkä prosessi, ja lausunnon voi päätellä, että hänen kohdallaan prosessi on vielä kesken.

Mä oon sellanen, ettei paljoo ota vastaan niit hyvii asioita mitä saattais saada jos ois semmonen et osaa pyytää apua, ettei niinku

itte onnistu. Kyllä täällä saa apua moneenki asiaan ku tajuu pyytää, mut se pyytäminen taas on toinen asia. (H4)

8.5 Matkalla kotiin

Oman kodin merkitys korostui haastateltavien puheessa. Kukaan ei suoranaisesti pitänyt asumisyhteisöä kotinaan, vaan se oli välivaihe matkalla kotia kohti. Kodin merkitys on suuri vankilasta asunnottomana vapautuvalle. Vaikka haastateltavat arvostivat mahdollisuutta, jonka he saivat päästessään asumaan tuettuun asumisyhteisöön, niin silti koti oli vielä kaukana haaveissa.

Tuntuu sillai välivaiheelta, et asuu tässä. (H4)

Kyl mä tunnen heti sit mikä on sit niinku koti, et ei saa olla semmonen kämppä semmonen boksi, se on vähän perseestä, semmonen mikä niinku tuntuu sillai kodilta. (H3)

Itsenäiseen tukiasuntoon muuttaminen lisää yksityisyyttä ja oman elämän hallinnan tunnetta, mutta kotia siitä ei saa haastateltavani mielestä.

Haasteellista tottua keskeneräisyyteen, et ei siel o paljoo huoneka luja eikä mitään. Emmää paljoo siel ees oo kumminkaa päivisin, et illal meen sinne. Ehdottomasti ei tunnu kodilta ollenkaan enkä mä usko et vaikka miten sitä rakentais ni ei se kodilta tuntuis. Sellanen välietappi kumminkin. (H4)

Asumispolku on vaiheittain etenevä matka, jota pitkin kuljetaan kohti omaa kotia. Miettiessäni syytä kodittomuuden tunteen jatkumiseen, olen tullut johtopäätökseen, että tukisuhde ei mahdollista oman kodin tuntua. Itsenäinen tukiasunto on vielä välivaihe, joka on läpäistävä ennen täysin itsenäisen elämän alkamista. Itsenäinen tukiasunto sanana sisältää sanan itsenäinen, mutta kuinka itsenäinen asunto on jos samaan sanaa sisällytetään vielä sana tuki? Kun tuki tippuu pois alkaa itsenäisyys ja oman kodin rakentaminen.

Toinen itsenäiseen tukiasuntoon muuttaneista koki kuitenkin olevansa lähempänä kotia kuin asumisyhteisössä asuessaan.

Tuntuu siltä jänniltä, että pitkään on silleen yksin ja oikeessa kodissa, kyl siin siltä tietynlaisii tunteita on. Mut hyvä juttu, en aio ryssiä tätä. Kyl siit tulee sellainen tunne, et on niinku itsenäinen. Tulee sellainen olo, kuin ois kotoota lähteny maailmalle. (H4)

Lausunnon antoi nuorin haastateltavani, jolla ei vielä ollut juurikaan kokemusta itsenäisestä asumisesta ennen vankeustuomiota. Hänestä selkeästi tuli esille, että oman asunnon ja asioiden hoitaminen itsenäisesti oli toiminut hänen kohdallaan itsenäistymistä edistävänä tekijänä, josta on hyvä jatkaa kohti tulevaisuutta tukiasumisen jälkeen.

9 ARKI JA SEN MERKITYS VAPAUTUMISEN JÄLKEEN

Arki saa erilaisen merkityksen vankilasta vapautuneella kuin normikansalaisella. Vankilan päiviä on rytmittänyt aamuherätykset, työ tai opiskelu, erilaiset kurssit ja ruokailut. Vapautumisen jälkeen haastateltavieni kohdalla arjen ratkaisut olivat hyvin erilaisia riippuen heidän elämäntilanteestaan ja taustastaan. Usein tilanne näytti kuitenkin olevan se, että arki alkoi hyvin pian vapautumisen jälkeen muodostua merkityksettömäksi oleiluksi ilman järjellistä tekemistä.

9.1 Ajan käytön hallinta

Haastateltavieni kohdalla oman ajan määrittäminen sai tärkeän merkityksen vapautumisen jälkeen. Vaikka haastateltavieni tilanteet olivat hyvin erilaisia, he kaikki arvostivat vapautta kulkea, tulla ja mennä milloin haluaa. Sillä ei välttämättä aina ole positiivisia vaikutuksia, kuten eräs haastateltavani totesi.

Nää rytmit lähti sit menee heti niinku, ei kukaan enää huuda kuu-delta aamulla herätystä. Ei oo ollu niinku mitään ohjelmaa, muuta man kerran käyny tos salilla. Välillä jeesannu frendei, aina jotain muuttokeikkaa tai asentaa autostereoita (H2)

Vankilassa on totuttu valmiiksi suunniteltuun päivärytmiin, ja siitä kun irtautuu, saattaa ajan hallinta kääntyä negatiiviseksi. Mitä pidemmälle tilanne jatkuu, sen vaikeammaksi on saada ajankäyttö hallintaan, kuten tämän haastateltavani kohdalla kävi. Hän nukkui päivisin ja keskitti kaiken toiminnan ilta-aikaan. Työn hakua hänen kohdallaan esti uuden tuomiopäätöksen odotus. Hän koki turhaksi hakeutua töihin, sillä odotettavissa oleva tuomio oli todennäköisesti ehdoton, mikä osoittautuikin tutkimukseni kuluessa todeksi.

Mitä enemmän on aikaa käytettävissä, sitä hankalammaksi tilanne muuttuu, mikä konkretisoitui yhden haastateltavani kohdalla heti vapautumisen jälkeen.

Hänen arki muodostui jäsentymättömäksi oleiluksi kavereiden kanssa, mikä lopulta johti asumisyksiköstä uloskirjoittamiseen päihteiden käytön vuoksi.

Eräs haastatelluista opiskeli ammattia itselleen ja koulusta valmistuttua hän koki turhautumista, koska päivisin ei ollut mitään tekemistä. Viikkojen oleskelun jälkeen hänelle järjestyi työharjoittelupaikka, joka palautti arjen rytmin uomiinsa.

Mä opiskelin ja sitte ku se koulu loppu niin ei oikeen ollut mitään tekemistä, ni oli just turhautunut, ei oikein tiennyt et mitä tekis. Mut sitte ne järjesti tota mulle töitäkin, tai se työelämävalmennus, et oli jotain tekemistä niinku. Se on varmaan pahin kaikilla addikteil-la, jos jää vaan oleskelee himaan ja miettii, et mitä tekis. (H5)

Päihdekuntoutujan asemasta käsin katsottuna liika joutoaika voi koitua kohta-lokkaaksi. Jos ei ole mitään tekemistä, jää liikaa aikaa miettiä ja pohtia vaihto-ehdoisia toimintoja päivien kuluksi. Yllä olevan lausunnon esittäjä mainitsi useaan otteeseen miettineensä päihteiden käyttöä ajan kulukseen, mutta ei kuitenkaan niin pitkälle ajautunut.

Koevapaudessa olevalla haastateltavallani ajan käyttö suunniteltiin koevapau-den ehtojen mukaisesti jo vankilassa, jolloin päivä rytmittyi automaattisesti vuoro-tellen työn ja vapaan välillä. Työ tapahtui harjoittelurahalla ja hän odotti ko-vasti työsuhteen vakinaistamista vapautumisen jälkeen. Koevapaus tukee nor-maaliin arkirytmiiin sopeutumista ja pitää ajan hallinnan käsissä heti koevapau-teen pääsemisen jälkeen.

9.2 Oman itsen hoitaminen

Useimman haastateltavan kohdalla arjen tärkeäksi sisällöksi määrittyi kunnon hoitaminen. Kuntosaliharjoittelu oli tärkeä tekijä päivän sisällön muotoutumises-sa ja se koettiin niin mieltä kuin ruumistakin virkistäväksi tekijäksi, mikä auttoi jaksamaan päivästä toiseen selviytymisessä. Usein vankeusaikana ei ole muuta ajanvietettä kuin punttien nostaminen, niin näyttää siltä, että kunnon ylläpitämi-nen koettiin tärkeäksi myös siviilissä. Haastateltavien joukossa oli yliviilkkaudes-

ta ja keskittymishäiriöistä kärsivä henkilö, joka koki urheilamisen olevan oiva tapa rauhoittaa itseään.

Ku mä tuun lenkiltä takasin, ni sitte mulla on tosi hyvä fiilis ja mä nukun paremmin. Ja se ettei mun päässä niinku vilise sitte niinku tulee sitte sitä levotonta ja liikaa sitä joutoaikaa, ni se ylimääräinen energia on hukattu muualle. (H3)

Myös päihderiippuvuudesta toipuva, itsenäisessä tukiasunnossa asuva haastateltavani kertoi kuntoharjoittelun olleen merkittävä osa arjen toimintoja, mikä helpotti päihderiippuvuuden hoitamisessa ja ahdistuksen purkamisessa. Urheilminen vapauttaa energiaa, jota muuten mahdollisesti käytettäisiin muihin aktiviteetteihin. Hänen kohdallaan myös vertaistukiryhmään osallistuminen oli ollut merkittävä arjen jäsentäjä ja päihteettömään elämänhallintaan tukija.

Kävin alkuun paljon tos NA:ssa, jotenkin siin alkuun et yleensä kuivilla ois pysyny. Et ei se ittekseen vaan tsemppaamalla tai ois sekin mahdollista ollu mut vaikeempaa se ois ollu. (H5)

Päästyään vakaammalle pohjalle elämässä, hän on onnistunut hankkimaan töitä ja vapaa-aikansa hän käyttää urheilemiseen.

9.3 Lapset arjen jäsentäjinä

Osalla tutkimukseen osallistuneista oli omia lapsia, joiden tapaamisen helpottuminen vapautumisen jälkeen oli merkittävä asia. Vankeusaikana on vaikea säännöllisesti tavata lapsia, saatiikka viettää aikaa heidän kanssaan. Vapautumisen jälkeen lasten tapaaminen ja heidän kanssaan ajan viettäminen oli tärkeää. Lasten koettiin myös pitävän kiinni arjessa ja rutiineissa, ja osaltaan vaikuttivat myös siihen, että ajan hallinta pysyi käsissä.

Tapaan lapsia, et ne on mulle kaikki kaikessa. (H2)

Onneks mulla on noi mukulat justinsa sillai, et ne on aika hyvä juttu siinä. Et ne niinku sitte vähä pitää ruodussa. (H3)

Toisaalta haastateltavat kuitenkin kokivat, etteivät halunneet lapsia osaksi tuetun asumisen arkea, vaan heidät pidettiin mieluusti asumisen ulkopuolella.

Tohon on vähän nolo tuoda. Juotiin kahvit Rediksessä, ni kyllä sekin vähän sitte on tommonen, et ku ei siihen voi jättää ollenkaan jonkun muun kanssa, että pääsis käymään vaikka tossa kaupassa. Sitte ku ni muksutki tulis tossa käymään ni ois iskän kanssa, ni missä ne tässä sitte ois yötä. (H3)

Tuol ei saa olla yötä, enkä mä viitikään, ku kaikki poikien jutut ei niitten korville sovi. (H2)

Lausunnoista voi päätellä, että taustalla on omista taustoista huolimatta se, että vankilataustan omaavat eivät välttämättä ole parasta seuraa lapsille, eikä lapsia haluta sen vuoksi liittää osaksi tuetun asumisen yhteisöväijettä. Yövierailukiello osaltaan myös estää lasten kanssa täysipainoista yhdessäoloa.

10 TULKINNAN MUUTTUMINEN ASUINYMPÄRISTÖN VAIHTUESSA

Tutkijana minulla oli mielenkiintoinen tilaisuus tehdä haastatteluja sekä vankilassa että tavata samoja miehiä myös vankilan ulkopuolella, Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetussa asumisessa. Pääsin myös seuraamaan asumisyhteisövaiheesta irtautuvan asukkaan elämää itsenäiseen tukiasuntoon siirtymisen vaiheessa. Näiden siirtymävaiheiden kautta kuvaan miten asuinympäristön muuttuminen näkyi haastateltavissani.

10.1 Vankeudessa

Vankilassa haastattelin alun perin kaksi miestä, joista toisen tapasin myös vapautumisen jälkeen uudestaan. Vankilahaastattelut toteutuivat vankilan ryhmätallassa, joka oli molemmille haastateltavilleni tuttu paikka. Haastattelutila oli mukava ja rauhallinen, mutta viereisessä huoneessa olevat ihmiset saivat minut pohtimaan, kuuluuko puhe sinne. Haastateltavistani toinen myönsi, että hän tunsu olonsa hieman vaivautuneeksi, kun ei oikein tiennyt mitä hänen pitäisi vastata. Kumpikin miehistä suhtautui kuitenkin hyvin positiivisesti ja olivat iloisia, että heitä haluttiin haastatella. Tosiasia kuitenkin on, että he olivat ottaneet vapaapäivän työstä, jotta voisivat osallistua tutkimukseeni. Tavallaan olin heille tekosyy olla menemättä töihin.

Vankila on hyvin totalitääriäinen paikka, vaikka kyseiset haastattelut tapahtuivatkin avovankilassa. Vankilaympäristö luo kuitenkin puitteet, jossa oloaan ei voi tuntea rennoksi ei tutkijana eikä varsinkaan vangin asemassa. Vankila-alueella liikkuesssa on tietoinen kontrollista ja valvonnasta. Tapaamani haastateltavat olivat kuitenkin piakkoin vapautumassa, ja heissä näkyi jo odotuksen tunnelmat tulevasta vapautumisesta. Haastateltavien puheesta pystyi lukemaan toivoa, jota he kokivat vankeuden loppuvaiheessa. Heistä myös aisti pelkoa, joka on luonnollinen tunne vapautumisen lähestyessä, ilman tietoa tulevasta.

Kumpikin vangeista suhtautui positiivisesti tulevaisuuteen, joka näkyi heidän puheessaan. Tuleva asuminen Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisyhteisössä loi heille toivoa elämään. Heidän mielestään mikä tahansa on parempi kuin vankila ja toisaalta tuettu asuminen on parempi kuin paluu kiertävään elämään kaverilta toiselle tai pahimmillaan vapautuminen kadulle. Vangit puhuivat vapautumisen jälkeisistä suunnitelmistaan.

No ensiks totta kai duunii, jos löytyis jotain ja A-klinikkaa ainakin. (H1)

Mä varmaan saan ihan hyvin töitä, ku elämä rauhoittuu. A-klinikal mä käyn suurin piirtein kolmen viikon välein. (H2)

Haastateltavat puhuivat myös tulevaisuuden haaveistaan.

Normaalisti hautaan, mä haluisin sellaisen vakaan elämän ja sellaisen turvallisen, ei oo tullu ajatelluks pitkiin aikoihin niinku yleisesti et mihin menossa. Se on aika tärkeätä, et on tietty suunta mihin on menossa. Jotain ravintola-alan töitä, mä oon aina tykänny olla ihmisten kanssa. (H1)

Mä haluisin lähtee stadista pois, pääsis eroon vanhoista kavereista. Rakentais omakotitalon, laittais kasvimaata. Ei oikeen hirveitä odotuksia oo, ihan normaali tasanen elämä. (H2)

Koevapauteen pyrkivän vangin ensimmäisen haastattelun tein Krits:n toimistoissa. Tilanne poikkesi vankilassa tekemistäni vankihaastattelusta siinä, että toimistohaastattelu oli vankilan ulkopuolella ja sen vuoksi teki tilanteesta rennomman. Vanki tiedosti olevansa vanki, vaikkakaan ei ollut vankilan tiloissa ensimmäistä haastattelua tehdessä. Hänen tulevaisuuden toiveensa olivat samansuuntaisia kuin aikaisemminkin haastatelluilla vangeilla.

Lähinnä se tasapaino. Koti on tärkeä ja duuni. Ja et sais noitten muksujen kans olla paljon. Ja kyllä mulla on nyt se mökki haaveena, että mä saan sen oman mökin. (H3)

Haastatellun tilanteessa tuettu asuminen mahdollisti pääsyn koevapauteen. Päiväohjelman suhteen hänen koevapauden ehtoihin oli sovitettu työtä ja päihdekllinikalla käyntiä.

Pääsis tohon työrytmiin, niinku työ on kuiteski iso asia tässä elämässä. (H3)

10.2 Kritsin asumisyhteisössä

Tapasin toisen vankilassa haastattelemani miehen uudestaan hänen vapautumisensa jälkeen Kritsin asumisyhteisössä. Ennen toista haastattelua, hän oli ehtinyt asua yhteisössä reilu kuukauden. Haastateltavani oli silmin nähden vapautuneempi, kuin tavatessani hänet vankilassa. Hän puhui avoimemmin ja oli hyväntuulinen. Selkeästi vankilasta vapautuminen on hyvin avartava kokemus, jolloin pikkuhiljaa alkaa tajuta, ettei enää ole alituisen valvonnan alaisena, jonka mukaisesti asenoidutaan elämään. Haastateltava ei ollut tehnyt mitään työn saannin eteen, ja suunnitteilla olleet A-klinikkakäynnit eivät olleet toteutuneet. Osasyynä tähän oli uuden tuomiopäätöksen odottaminen, ja hän koki olevan turhaa tehdä mitään ennen uuden tuomion kuulemista.

Toista vankilahaastatteluun osallistuneista en enää tavannut, sillä hänet ulos kirjoitettiin asumisyhteisöstä päihteiden käytön ja asumissuunnitelmaan sitoutumattomuuden vuoksi. Vankeusaikanaan hän suunnitteli työn hakemista, mutta vapaus muodostui hänen osaltaan toisenlaiseksi ja hän valitsi päihteet. Vankeudessa on helppo ajatella ja suunnitella tulevaa, mutta vapauden koittaessa kontrollin loppuminen saa helposti unohtamaan vankeusaikana tehdyt suunnitelmat.

Koevapauteen vapautuneen haastateltavan kohdalla koevapauden ehdot pitivät hänet kiinni päivärytmissä, eikä antanut liikaa tilaa liikkua vaikka hän näennäisesti vapaudessa olikin. Hän kuitenkin itse tiedosti selkeästi tulevan siviilin vaarat.

Sitte ku päästään tonne isolle avolle vapauteen, ni siinäkin sitte muistaa sen, ettei oo mitään rillumarei hommii. Pystyy sitte olee sillai tasapainoisesti eikä aherra sitte töitä taas liikaa, että kaikelle riittäis aikaa. Ettei se sitten mee, että nyt on siviili ja aletaan ryyp-pää tai yleensä juhlii mitään. Tää on ihan buenoo näin. (H3)

Vankilasta päästyään, vaikkakin koevapaudessa, haastateltava ei välttämättä osannut suhtautua enää samalla maltilla elämään, kuin ensimmäisen haastattelun perusteella olisi voinut päätellä. Hän muutti kesken koevapauden itse hankkimaansa vuokra-asuntoon. Kysyessäni syytä tähän, hän ei osannut antaa selitystä. Hän näytti kuitenkin olevan hyvin positiivinen tulevaisuuden suhteen ja tuntui tietävän mitä teki. Haastateltava oli tuonut aiemmin esille, että kokee esimerkiksi Rediksen olevan suunnattu ihmisille, jotka eivät pärjää niin hyvin, joten uskoisin hänen olleen vakuuttunut omista voimavaroistaan ja haluavan irtautua tukisuhteestaan niin pian kuin mahdollista.

Kahden haastateltavan osalta asumisyhteisövaihe oli kannustanut heitä pysyvään päihteettömyyteen ja he olivat alkaneet saamaan otetta elämästään. Heillä kummallakin oli pitkä asumisyhteisö vaihe takanaan.

Nuori mies, joka vielä valmisteli muuttoaan itsenäiseen tukiasuntoon kertoi tunteistaan.

Iloa se herättää paljon että ihan hyvä juttu. Ei se pelota sinänsä, koska mulle on kerrottu, että mä voin tulla tänne tähän, et täälhän käy tosi vanhoja asukkaita ja se tota et on aina sellanen piste, jos voi käydä. Se ois ihan eri asia, jos sanottais et ulos et mee, et ei oo enää asiaa tänne, ni se pelottais, mut ei toi muuten. Et enimmäkseen mä sitä pelkään, et jos siel on sellasii tota niinku noit, no sanotaan nyt silleen et narkkareit ja tollasii ni, et sitä mä lähinnä, tai et jotain noit käyttäji. Voi lähtee iteltäki sit käsistä, jos on paljon sellasta. (H5)

Haastateltava koki, että hänellä on itsenäisessä tukiasunnossa asumisesta huolimatta joku tukipiste mihin voi palata ja sai siitä itselleen turvaa siirtyessään eteenpäin asumispolulla. Asuminen Krits:ssä oli hänen kohdallaan vankilasta vapautumisen jälkeen muodostunut elämän käännekohtaksi, joka näkyi pyrkimyksenä kohti päihteettömyyttä.

Haluisin opiskella ja kaikki ulosotot ois maksettu. Ja viel pitäis niin ku itensä kanssa olla viel enempi sujut. Oishan se kiva, että ois ainakin tyttöystävä, mut ei välttämättä vielä lapsia muutamaan vuoteen. (H5)

10.3 Itsenäisessä tukiasunnossa

Tapasin haastateltavani, joka ensimmäisen haastattelumme aikoihin odotteli muuttoa itsenäiseen tukiasuntoon, uudestaan muuton jälkeen. Hänen kohdallaan asumispolulla eteneminen oli selkeästi tuonut itsevarmuutta niin oman itsensä ja pärjäämisensä suhteen, kuin myös yleisesti elämän suhteen. Haastateltava tiedosti olevansa vielä kuntoutujan roolissa ja ymmärsi olevan tärkeää suhtautua maltillisesti elämään.

Hän kertoi selviytyvänsä hyvin arkiasioiden hoitamisesta, ja hän kävi säännöllisesti vertaistukipiste Rediksessä tapaamassa tuttuja, niin vertaisiaan kuin työntekijöitäkin. Hän tähtäsi edelleen tulevaisuudessa opiskelemaan ja oli juuri myös vaihtamassa työharjoittelupaikastaan varsinaiseen työhön. Hän kertoi myös tutustuneensa uusiin ihmisiin ja uuteen kotiseutuunsa. Haastateltavani kuvaa tuntejaan:

Se menee päivä kerrallaan tää raittius ja kaikki muut asiat, että ne järjestyy siitä kyllä varmasti. Sitä mä hoen aina ittelleni. Et semmosta ja tota sitte ku haaveita on ni ja unelmia, ni se auttaa tosi paljon. Ja kun tietää vähän pitkällä tähtäimellä että mitä meinaa tehdä, vähän suunnittelua ni se on sitte kiva, että on jotain mistä pitää kiinni.
(H5)

11 YHTEENVETO TULOKSISTA

Vankeusaikaiset odotukset Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen suhteen näyttävät hyvin realistisilta ja suhtautuminen tulevaan asumiseen on positiivista ja ennakkoluulotonta. Mahdolliset harhaanjohtavat mielikuvat asuntoloista korjautuivat tutustumiskäynnillä KRITS:n tiloihin. Vapautuminen tuettuun asumiseen koetaan madaltavan kynnystä vankilan ja siviilin välillä, ja antavan aikaa totuttautua siviilissä elämiseen. Asumisen säännöt ja kontrolli päihteettömyyden suhteen koetaan positiivisena, sillä säännöt velvoittavat kaikkia asukkaita. Ainoa mahdollinen huolenaihe ovat tulevat asuinkumppanit, joiden toivotaan olevan elämän suhteen samansuuntaisia, minkä koetaan tukevan omaa asumista ja päihteettömyyttä. Esiin nousi myös tiedon puute tuetun asumisen vaihtoehdosta vapautumisen jälkeen.

Tuetun asumisen merkitykset kiteytyvät voimaantumisen kokemukseen, päihteettömyydessä tukemiseen sekä luottamukselliseen ilmapiiriin. Tuetun asumisen puitteet mahdollistavat yksityisyyden ja oman tilan kokemuksen, millä on suuri merkitys siviiliin sopeutumisen kannalta. Oman tilan hallinnointi palauttaa tunteen itsemääräämisoikeudesta ja valinnan vapaudesta, mitä vankeusaikana ei ole. Yleensäkin, että annetaan mahdollisuus vapautua muualle kuin kadulle koetaan merkittävänä tekijänä, mikä auttaa päihteettömänä pysymisessä sekä osaltaan myös toimii luottamuksen osoituksena ihmisille, joihin ei yleensä luoteta.

Omien asioiden käsittely luottamuksellisessa ilmapiirissä vahvistaa uskoa omaan itseen ja kykyyn hallita omaa elämää. Varsinkin retkahduksen sattuessa asian käsittely työntekijän kanssa on tärkeää, sillä se osaltaan vahvistaa toivoa ja antaa uuden mahdollisuuden yrittää, ilman että joutuu heti uloskirjoitetuksi yhteisöstä. Vertaistukipiste Redis oli toisille haastateltavista tärkeä paikka vertaisten ja ammattihenkilökunnan kohtaamisen suhteen. Oman itsen hoitamiseen otetaan aikaa ja ymmärretään sen merkitys tulevaisuuden kannalta. Kodin koetaan olevan kuitenkin vielä kaukana, mutta tuettu asuminen on hyvä välitappi

matkalla kohti paikkaa, jota kutsutaan kodiksi. Osa haastateltavista koki asumiseen liittyvän valvonnan ahdistavana. Tuettu asuminen tukee koevapaudessa selviytymistä, sillä se mahdollistaa keskittymisen päiväohjelman hoitamiseen koevapauden ehtojen mukaisesti.

Arjen sisällölliset ratkaisut ovat hyvin vaihtelevia. Jos päiväohjelmaa ei ole valmiiksi suunniteltu ennen vapautumista, ajan käytön hallinta näyttää kääntyvän negatiiviseksi. Jatkuvan kontrollin loppuminen mahdollistaa päivien lipumisen tekemättömyyteen, joka pahimmillaan johtaa entiseen elämänpiiriin ajautumiseen ja asumisesta uloskirjoittamiseen. Tekemättömyyden puute korostuu ja sen myös tiedostetaan olevan huono asia päihdeongelmalliselle. Tärkeä tekijä arjen sisältönä on ajan käyttäminen oman itsen hoitamiseen lähinnä fyysisten aktiviteettien kautta, joiden koetaan edistävän sekä mielen että ruumiin hyvinvointia. Lapsilla on tärkeä rooli arkea ylläpitävänä tekijänä. Lasten tapaamisten mahdollistuminen vapautumisen jälkeen koetaan merkittävänä tekijänä, jolla on vaikutusta siviiliin totuttautumisen sekä ajan käytön jäsentämisen suhteen. Yövieraskielto kuitenkin heikentää mahdollisuuksia täysipainoiseen isyyteen. Työ ja opiskelu tuovat sisältöä arkeen niiden kohdalla, jotka ovat asumisessaan selvinneet jo pidemmälle.

Siirtymävaiheet vankilasta tuettuun asumisyhteisöön ja yhteisöstä itsenäiseen tukiasuntoon vaikuttavat merkittävästi ihmiseen. Vankeusaikaiset ajatukset ovat odottavaisia ja tulevaisuutta ajatellaan positiivisesti. On kuitenkin havaittavissa yksilön kokemus vankistatuksesta, joka näkyy tietynlaisena pidättäytyväisyytenä sekä epäluuloisuutena ympäristöä kohtaan. Vankeuden jälkeen yksilön olotila rentoutuu silminnähden ja kontrollin loppuminen vahvistaa itsetuntoa, mikä myös kääntyy nopeasti yksilöä vastaan, jos ei pian vapautumisen jälkeen saa otetta arjesta.

Mitä pidemmälle asumisessaan selviää, sitä varmempi ote elämään saavutetaan. Tämä näkyy itsenäisyyden kasvamisena sekä omien asioiden hoitamisen tärkeyden ymmärtämisenä. Siirtyminen asumisyhteisöstä itsenäiseen tukiasuntoon kasvattaa itsetuntoa huomattavasti, ja ote omasta elämästä vahvistuu. Tämä näkyy selkeimmin varmuutena siitä, että tiedostaa olevansa kuntoutujan

asemassa ja on valmis antamaan kuntoutumisprosessille aikaa. Siirtymävaiheessa entinen asuinpaikka toimii vielä tukipisteenä, johon on helppo palata tapaamaan tuttuja sekä työntekijöitä.

12 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA JA POHDINTAA

Yhteiskunnallisen normaaliuden vaatimukseen kuuluu työ ja itsensä elättäminen, perhe ja normaalit ihmissuhteet. (Kulmala 2006, 73). Tutkimusaineistosta nousi voimakkaasti epäkohtana yövierailujen mahdottomuus asumisyhteisössä. Tutkimukseen osallistuneet isät kritisoivat yövieraskieltoa, joka teki mahdottomaksi lasten yöpymisen heidän luonaan. Granfeltin (2003, 35) mukaan tuetun asumisen ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa yksilön osallisuutta yhteiskuntaan. Jos perheen yhdistyminen ei mahdollistu tuetussa asumisyhteisössä, jossa kuitenkin asutaan reilu puoli vuotta ennen itsenäisen tukiasunnon saamista, niin silloin se ei edistä yhteiskunnallista osallisuutta ainakaan perhenäkökulmasta. Tämä huomioiden olisi tarpeellista kehittää asumisyhteisömalli, joka mahdollistaa lasten yövierailut.

Tutkimusaineistosta nousi myös esille yleinen tietämättömyys KRITS:n tuetusta asumisesta. Haastateltavat toivat esille, että vankien keskuudessa tuetun asumisen vaihtoehdosta ei tiedetä, ja tieto tuetusta asumisesta haastateltaville tuli vankilan työntekijältä. Vankilan sosiaalityön resurssit ovat tunnetusti vähäiset, joten moni mahdollisesti tuettuun asumiseen motivoitunut ei saa tietoonsa kyseistä asumisen vaihtoehtoa. Myös työharjoitteluaikani Kritsissä huomasin, että kontakti mahdollisiin asumisyhteisöön asumaan hakeviin rajoittui vain yhteen asukashaastatteluun, jonka perusteella valinnat tehtiin. Tietämättömyys tuetusta asumisesta ja kontaktien vähäisyys suoraan vankeihin mahdollisesti vaikuttaa myös tuettuun asumiseen motivoitumiseen sekä mielikuvien muodostumiseen tuetusta asumisesta yleensä.

Granfelt (2007a, 107) tuo esille vankeusaikaisen yhteistyön tärkeyden vankien ja asumispalveluja tarjoavan tahon työntekijöiden välillä. Tulevan asiakkaan kanssa olisi syytä pohtia perusteellisesti asumiseen liittyviä hyötyjä sekä kartoittaa tuen tarpeita jo vankeusaikana, mikä mahdollistaisi yhteistyösuhteen syntyminen jo ennen vapautumista ja kummankin osapuolen sitoutumisen yhteisesti sovittuihin pelisääntöihin. Mielestäni olisi hyödyllistä lisätä tiedotusta tuetun

asumisen vaihtoehdosta suoraan vangeille, jolloin lisättäisiin kohderyhmän tietoisuutta tuetun asumisen mahdollisuudesta ja toimintaperiaatteista. Tiedotus toimisi myös ensikontaktina tulevien asukkaiden ja työntekijöiden välillä. Varsinkin asukkaaksi hyväksytyksi tulemisen jälkeen olisi hyödyllistä pitää yhteyttä säännöllisesti tulevaan asukkaaseen, jolloin vahvistettaisiin yhteistyösuhteen syntymistä ja myös motivoitaisiin tulevaa asukasta jo vankeusaikana. Näin mahdollisesti varmistettaisiin asukkaan saapuminen paikalle vankilasta vapautumisen jälkeen.

Tutkimusaineistosta nousi esiin myös vankilasta vapautumisen jälkeisen arjen haltuun ottamisen vaikeus. Varsinkin mielekkään tekemisen puute korostui osalla haastateltavista. Olisikin tärkeää, että asumaan tulevalle henkilöllä olisi jo vankeusaikana suunniteltu säännöllistä päiväohjelmaa, johon kannustettaisiin asumisen alettua Kriksissä. Tämä saattaisi ehkäistä asumisen epäonnistumista heti asumisyhteisövaiheessa. Jos suunnitelmaa ei ole, sellainen olisi tehtävä heti asumisen alettua. Jos vastuu päiväohjelmasta on vain asukkaalla itsellään, niin se voi olla vahingollista kuntoutumisen näkökulmasta ajateltuna. Näkemykseni mukaan vertaistukipiste Rediksellä olisi avainasema päiväohjelman järjestämisessä. Jonkin verran Redis tarjoaakin ohjelmaa, mutta toiminta, joka olisi jatkuvaa ja jokapäiväistä, voisi toimia motivoivana tekijänä, jolla vaikutettaisiin myös yleisesti asumiseen sitoutumiseen. Toimintaa suunniteltaessa olisi otettava huomioon kohderyhmän ominaisuudet ja tarpeet, jolloin päivätoiminnan kehittämisen lähtökohtana tulisi olla tukeminen miehisyydessä, tukeminen irtautumisessa rikollis- ja päihdekeskeisestä elämäntavasta, ja tukeminen uusien voimavarojen löytämisessä.

Kriksin asumisyhteisövaiheessa uloskirjoitukset ovat yleisiä. Tämä tuli ilmi myös tutkimuksessani, jossa tutkimukseeni osallistuneista kolmella asuminen päättyi kesken asumisyhteisövaiheen. Yksi heistä tosin muutti omaehtoisesti muualle asumaan. Tämä saa minut kuitenkin pohtimaan Helneen (2002, 92) ajatusta pakkointegraatiosta. Huono-osaisten asettaminen tilanteeseen, jossa heiltä odotetaan yhdenmukaista käyttäytymistä ja sopeutumista valmiiksi tarjottuun rooliin, ei aja kenenkään etua. Helne esittää tutkimuksessaan Kääriäisen (1994) tuoman esimerkin vankilasta vapautuneille suunnatuista asumispalveluista, jot-

ka soveltuvat parhaiten niille, jotka suostuvat pyrkimään kohti yhteiskunnallisesti normaalina pidettyjä toimintoja. Porrasmallille perustuvat asumispalvelut, johon Kriminaalihuollon tukisäätiönkin asumispalvelut pitkälti lukeutuvat, edellyttävät sopeutumista vaatimuksiin, joiden katsotaan olevan normaalin yhteiskunnallisen osallisuuden elementtejä. Tämä toimii niiden osalta, jotka ovat vahvasti motivoituneita muuttamaan tapojaan, ne jotka eivät sopeudu, lähtevät pois tai etsivät asumiselleen muita vaihtoehtoja. Asumisen säännöt ja vaatimus sitoutumiseen on kuitenkin perusteltua, ilman niitä tuetun asumisen rakenteet menettävät pohjan.

Vankilasta vapautuvien yhteiskunnallisen osallisuuden lisäämisessä tarvitaan monitahoisia tukitoimia. Tukitoimia mietittäessä on otettava huomioon niin rakenteelliset ja yhteisölliset, kuin yksilöllisetkin tekijät. Asunnottomana vankilasta vapautuminen lisää riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin, ja tämä riski korostuu varsinkin monikertaisilla rikosten uusijoilla. Vapautuvien vankien tuen tarve on suurimmillaan siirtymävaiheessa vankilasta siviiliin, jolloin mahdollistamalla riittävä tuki vaikutetaan huomattavasti vankilasta vapautuneen yhteiskuntaan sijoittumisessa. Mikäli tuella on pyrkimys vahvistaa asiakkaan itsekunnioitusta sekä vastuullisuutta oman elämän suhteen ja edistää osallisuutta yhteiskuntaan, on asiakasnäkökulma otettava huomioon tukimuotoja suunniteltaessa. (Granfelt 2003, 12, 35.) Olisikin syytä kehittää vaihtoehtoisia asumismalleja, joiden vaatimuksiin kaikilla asiakkailla olisi mahdollisuus yltyä. Jos asumisen saa järjestettyä, niin se on jo yksi askel eteenpäin, josta voidaan pitkällä tähtäimellä pyrkiä kohti tavoitteita, jotka tulisi määritellä asiakaslähtöisesti ja asiakkaan omista tarpeista käsin. Kaikki eivät välttämättä pysty ehdottomaan päihteettömyysvaatimukseen, mutta se ei silti tarkoita sitä, ettei olisi motivaatiota muilta osin pyrkiä kohti rikoksetonta elämää.

Vankilan ja siviilin välillä on suuri kuilu, jonka välimaastoon Kriminaalihuollon tukisäätiön tuettu asuminen sijoittuu. Vaikka tuettu asuminen ei välttämättä ole ensisijainen vaihtoehto vankilasta vapautumisen jälkeen, niin se on kuitenkin parempi vaihtoehto kuin kadulle vapautuminen. Vankilan ja siviilin välimaastossa oleminen voi olla merkittävä tekijä syrjäytymiskierteen katkaisemisessa, jos lähtökohtana ovat yksilöstä lähtevät tarpeet. Vaikka asuminen ei onnistuisikaan,

niin lyhytaikaisellakin kokemuksella voi olla vaikutusta tulevaisuuden suhteen. Granfelt (2007b, 6) korostaa luottamuksellisen asiakassuhteen olevan kaiken toiminnan perusta, erityisesti kun asiakkaana on vankila- ja päihdekulttuurista tulleet henkilöt. Tämä vaatii työntekijöiltä näiden kulttuurien tuntemusta, joka edesauttaa asiakassuhteen luomista ja sitä kautta asiakkaan motivointia kohti rikoksetonta elämää. Kriminaalihuollon tukisäätiöstä löytyy asiantuntemusta kohdata juuri tämä kohderyhmä, joka vahvistaa käsitystäni kohderyhmätietoisien tuetun asumisen toimintamallien lisäämisen tarpeellisuudesta.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on melkein pä ainoa taho pääkaupunkiseudulla, jonka toiminta kohdentuu asunnottomina vankilasta vapautuvien asuttamiseen ja tukemiseen. Ottaen huomioon, että säätiöllä on asumisyhteisöjä neljä, joihin mahtuu kuusitoista asukasta, ja tämän lisäksi tukiasuntoja on pääkaupunkiseudulla noin 25, niin tarve on kuitenkin moninkertainen siihen nähden mitä tarjontaa on. Vastuuta vankien asuttamisesta ei voi kuitenkaan säilyttää ainoastaan kolmannen sektorin harteille, vaan myös yhteiskunnan tulisi tulla vastaan vankien asunnottomuutta käsiteltäessä. Ongelmaan on pyritty pureutumaan hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishelman puitteissa, josta saadut tulokset asunnottomuuden vähentämiseksi ovat hienoja. Uusia asuntoja sekä tukiasuntoja saadaan käyttöön vuoden 2011 loppuun mennessä 1600. Raportti ei kuitenkaan kerro, kuinka tämä vaikuttaa vankilasta asunnottomana vapautuvien tilanteeseen. (Ympäristöministeriö 2010.)

13 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa nousee esiin käsite validiteetti. Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, että on tutkittu juuri sitä, mitä on luvattu tutkia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Luotettavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota tutkimusvaiheiden tarkkaan kuvaukseen koko tutkimuksen osalta. Tutkimusvaiheiden kuvauksessa on tärkeää avata tarkasti olosuhteet, joissa tutkimusaineisto on kerätty, kertoa haastatteluihin käytetty aika sekä mahdolliset häiriötekijät. On myös tuotava esiin mahdolliset virhetulkinnat sekä tutkijan itsearviointi tilanteesta. Analyysin osalta on avattava tarkasti kaikki vaiheet alkaen luokittelun lähtökohdista jatkuen luokittelujen perusteluihin. Tulosten tulkinnan osalta on myös esitettävä perusteet, joihin tulosten tulkinta perustuu. Suorat lainaukset haastatteluaineistosta auttavat lukijaa seuraamaan tuloksia ja arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232–233.)

Olen opinnäytetyössäni pyrkinyt seikkaperäisesti kuvaamaan tutkimuksen tekemisen kaikki vaiheet sen alkuhetkistä alkaen. Olen tuonut myös esille haastateltavien löytämisen vaiheet, sekä olosuhteet, joissa haastattelut toteutettiin. Tutkimustulosten analysoinnin vaiheiden kuvauksen kautta olen pyrkinyt olemaan tarkka ja täsmällinen.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta analysoitaessa puhutaan myös reliabilitetista, jolla tarkoitetaan tutkimustulosten toistettavuutta. Käsite on kuitenkin ongelmallinen, sillä sen alkujuuret ovat määrällisen tutkimuksen perinteissä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.) Tutkimukseni tarkoituksena ei ole ollut tulosten yleistettävyyttä eikä myöskään toistettavuus, vaan käsitellä haastateltaviani yksilöinä pyrkien tuomaan heidän subjektiivisen kokemuksensa mahdollisimman hyvin esille. Silloin, kun tutkimuskohteena ovat yksilön itsensä antamat merkitykset jollekin asialle, ne ovat tilannesidonnaisia. Tilanteen muuttuessa myös merkitykset muuttuvat, minkä tutkimukseni osoittaa arvioitaessa kontekstin muuttumisen vaikutusta haastateltaviin. Tämän vuoksi en näe tutkimukseni luo-

tettavuutta arvioitaessa tulosten toistettavuuden puutosta pahana asiana, vaan päinvastoin. Kyseessä on yksilön henkilökohtaisista merkityksenannoista, joita ei voi yleistää eikä edes toistaa, vaikka sama tilanne uusiutuisikin. Eri ihmiset voivat kuitenkin antaa samoja merkityksiä samalle asialle, jonka olen todistanut tutkimuksessani.

Tutkimuksen objektiivisuudella tarkoitetaan tutkijan kykyä suhtautua tiedonantajiansa puolueettomasti kuunnellen ja ymmärtäen vain sitä, mitä henkilö tuo esiin. Objektiivisuuteen luonnollisesti vaikuttavat tutkijan omat taustat ja kokemukset suhteessa tutkimuskohteeseensa ja aiheeseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.) Jos olisin tutkimusta lähtenyt tekemään ilman mitään kokemusta vangeista, asunnottomuudesta ja vankilasta, olisin todennäköisesti pystynyt suhtautuman objektiivisemmin kohderyhmääni ja asioihin, joita he toivat esille. Olin ennen haastatteluja suorittanut työharjoittelujakson Helsingin avovankilassa, ja haastattelujen vielä käynnissä ollessa suoritin työharjoittelua Kriminaalihuollon tukisäätiössä. Pakostakin nämä kokemukset ovat vaikuttaneet minuun tutkijana sekä ihmisenä. Tutkimuksen kannalta katsottuna pidän asiaa kuitenkin etunani kohderyhmä huomioon ottaen.

Tutkimustuloksia analysoidessani pyrin kuitenkin olemaan mahdollisimman objektiivinen ja löytämään haastateltavieni lausunnoista juuri heidän oman kokemuksen. Tuloksia analysoidessani pysähdyin monesti kuitenkin miettimään, mitä haastateltava vastauksellaan oikeasti tarkoittaa ja ovatko minun nimeämät käsitteet haastateltavien lausunnoista juuri sitä mitä he tarkoittavat. Uskon kuitenkin pystyneeni oikein nimeämään haastateltavien antamia merkityksiä laajemmaksi joukoksi, joka on ymmärrettävä myös lukijalle. Tämän voi todentaa suorista sitaateista, joita käytän runsaasti opinnäytetyössäni.

Itseäni tutkijana häiritsi haastattelujen tekeminen Kriminaalihuollon tukisäätiön toimitiloissa, sillä mielestäni sillä oli vaikutusta haastateltavien käyttäytymiseen ja ehkäpä jollain tavoin myös vaikutti vastauksiin, joita he antoivat. Selkeästi yksi haastateltava koki, että häneltä odotetaan tietynlaisia vastauksia, koska tutkimus kohdentui asumisyhteisössä asumiseen. Haastattelupaikan valinta ei kuitenkaan ollut omissa käsissäni, joten pyrin haastattelutilanteissa painotta-

maan haastateltavan vapautta kertoa omin sanoin mielipiteensä ja ajatuksensa liittyen tutkimusaiheeseen. Olisi ollut mielenkiintoista tietää, miten haastattelupaikan vaihtaminen esimerkiksi haastateltavan omaan huoneeseen tai ulkopuoliseen paikkaan, vaikkapa kahvilaan, olisi vaikuttanut vastauksiin. Pitäydyn kuitenkin ajatuksessa, että haastateltavat ovat kertoneet sen, mitä ovat halunneet.

14 TUTKIMUKSEN EETTISYYS

Tutkimuksen eettisen perustan voidaan sanoa olevan lähtöisin ihmisen perusoikeuksista. Tutkimushaastateltaville on selvitettävä tutkimuksen tarkoitus ja kerrottava mihin tutkimusmateriaalia käytetään. Ennen haastatteluja on pyydettävä lupa haastateltavilta ja varmistettava, että he ymmärtävät mihin ovat lupautumassa. Yksilöllä on oikeus kieltäytyä osallistumisesta tutkimukseen, sekä keskeyttää osallistumisensa kesken tutkimuksen, jos hän niin haluaa. Ensisijaisen tärkeää on huolehtia luottamuksellisuuden toteutumisesta sekä tutkittavien nimettömyyden suojaamisesta, sekä siitä, että tutkimusaineisto ei joudu väriin käsiin. (Tuomi & Sarasjärvi 2009, 131.)

Tutkimus toteutettiin eettisyyttä noudattaen. Haastateltavilta pyydettiin kirjallinen suostumus haastatteluun samalla kertoen, että haastattelut nauhoitetaan ja haastattelumateriaalia käytetään tutkimuksen raportoimiseen. Tutkijana pidin erityisen tärkeänä, kohderyhmän luonteen huomioon ottaen, että haastattelutilanteessa vallitsi luottamuksellinen ilmapiiri ja että haastateltavat tiesivät mihin olivat ryhtymässä. Kaksi haastateltavaa kysyi mihin nauhoitukset päättyvät, jolloin vakuutin niiden pysyvän vain ja ainoastaan minun tiedossani. Tein myös selväksi, että lopullisesta raportista mahdolliset tunnistetiedot poistetaan taatakseen haastateltavien anonymiteetin säilymisen. Haastattelumateriaalit tuhottiin raportin valmistuttua.

Tutkimuksen kuluessa useasti pohdin oikeuttani tunkeutua haastateltavieni elämään, minkä vuoksi pitäydyin hyvin tarkasti vain aihepiireissä jotka liittyivät itse tutkimukseen. Myös eräs haastateltavani sanoi, ennen kuin suostui haastatteluun, että hän ei halua puhua päihteidenkäytöstään eikä asioista liittyen siihen elämään. Kunnioitin hänen toivettaan enkä sivunnut aihetta haastattelun puitteissa. Muidenkin haastateltavien kohdalla havaitsin, että minun ei ole tutkimuksen puitteissa tarvetta penkoa heidän elämää sen enempää, kuin tutkimukseen kuuluu.

Eettistä pohdintaa aiheutti haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen, sillä haastatteluajkojen sopimisessa oli välikätenä Kriminaalihuollon tukisäätiön työntekijä ja haastattelut tapahtuivat säätiön toimitiloissa. KRITS:n työntekijöiden mielestä ei ollut kovin suotavaa lähestyä asukkaita oma-aloitteisesti, eikä myöskään suorittaa haastatteluja asukkaiden omissa huoneissa. Tämän vuoksi haastateltavien henkilöllisyys pakostakin oli KRITS:n työntekijöiden tiedossa. Haastateltavat itse eivät kuitenkaan tuntuneet välittävän tästä, sillä säätiön toiminta luonnollisesti perustuu luottamukselliseen yhteistyöhön.

15 LOPUKSI

Tutkimuksen tekeminen osoittautui hyvin haasteelliseksi ja pitkäkestoiseksi prosessiksi. Ensimmäisen tutkimuksen tehneenä voin todeta, että aihevalintaan kannattaa kiinnittää huomiota ja unohtaa liiallinen kunnianhimo. Oma tekemiseni pitkittyi lähinnä sen vuoksi, että halusin tavoittaa ihmisiä, joiden polkua pystyisin seuraamaan usean kuukauden ajan. Näiden ihmisten löytäminen oli vaikeaa, ja heidät löydettyäni, pitkä odotus ennen jatkohaastattelujen tekemistä oli tutkijana jotakuinkin kuluttavaa. Taustalla oli koko ajan pelko siitä, että onko kyseinen henkilö enää tavoitettavissa jatkohaastattelua varten. Kuten tutkimus osoittaa, jouduin muuttamaan alkuperäistä suunnitelmaani tutkimuksen kuluessa, koska asukkaat tipahtivat pois matkan varrella.

Vaikka alkuperäinen tavoitteeni, jonka tiesin haasteelliseksi jo siihen ryhtyessä, ei aivan toteutunutkaan, niin silti olen suuresti kiitollinen miehille, jotka tähän tutkimukseen osallistuivat ja antoivat osan itsestään käyttööni. Kolmea heistä minulla oli ilo tavata useamman kerran, ja näistä tapaamisista pystyi hyvin huomaamaan, kuinka elämän haltuun ottaminen vankilasta vapautumisen jälkeen ei ole helppoa. Raja vankilan ja vapauden välillä näyttää olevan hyvin ohut, kuten kahden haastateltavan osalta tulikin huomanneeksi. Vankilauran jatkuessa heidän kohdallaan, voin kuitenkin todeta, että heidän mielissä kuitenkin elää haave paremmasta tulevaisuudesta. He näkivät toivoa pienissä asioissa, joita taas tavoitellaan seuraavan tuomion päätyttyä. Suurinta iloa minussa herätti seurata kahden nuoren miehen taivalta kohti päihitteettömyyttä ja itsenäistä tukiasuntoa, johon he kumpikin lopulta myös muuttivat. He onnistuivat, ainakin hetkeksi.

Tutkimuksen tekeminen on kasvattanut minua suuresti ammattilaisena. Olen prosessoinut aiheittani pitkäkestoisesti, sisäistänyt suuren määrän tietoa ja taitoa, mitä tarvitaan tulevassa ammatissani. Pitkään kestäneen tutkimusprosessin myötä olen kohdannut haasteita, mutta olen kuitenkin onnistunut hyvin ylittämään hetkellisesti eteeni tulleet esteet ja pyrkinyt kohti tavoitettani määrätietoi-

sesti. Tulevassa työssäni on mielestäni tärkeää osata etsiä vaihtoehtoisia reittejä tehdä asioita luovasti, sillä tilanteet ja asiakkuus muuttuvat koko ajan, kuten huomasin opinnäytetyötä tehdessäni hyvin konkreettisesti. Vaikka tutkijana onkin tietty tavoite, johon tutkimuksella pyritään, niin tärkeintä on kuitenkin osata ottaa huomioon ihmiset yksilöinä ja kunnioittaa heidän erilaisia taustoja ja näkökantoja suhteessa elämään ja itseensä. Loppujen lopuksi laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin aina kyse ihmisistä, yksilöistä, ja tärkein tavoite on tehdä tunnetuksi todellisuutta, jossa kukin yksilö elää. Tämän opinnäytetyön tekeminen on vahvistanut kykyäni olla ihminen ihmiselle ja kykyäni antaa ääni niille, joiden ääntä ei usein kuulla.

LÄHTEET

- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2009. Asunnottomat. Selvityksiä 5/2010. Viitattu 2.6.2010.
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=23753&lan=fi>
- Edgar, Bill, Doherty, Joe & Mina-Coull, Amy 2000. Support and housing in Europe. Tackling social exclusion in the European Union. Bristol: The Policy Press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2007. Teemahaastattelu? Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I, Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittavalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–43.
- Espoon kaupunki 2010. Asunnottomien palveluja. Viitattu 16.10.2010.
www.espoo.fi
- Granfelt, Riitta 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Granfelt, Riitta 2007a. Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa Sanna Sunikka, Ullamaija Seppälä & Riitta Granfelt (toim.) Asunnottomuuskirja, näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Helsinki: Heikki Waris –instituutti, 101–112.
- Granfelt, Riitta 2007b. Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hypen, Kimmo 2004. Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

- Joukamaa, Matti 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Viitattu 8.10.2010. www.rikosseuraamus.fi
- Juhila, Kirsi 2002. Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–19.
- Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kauppila, Tarja 1999. Vankeudesta vapauteen, Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999. Helsinki: Tietosanoma.
- Kiviniemi, Kari 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henri 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilanteesta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Kivivuori, Janne 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus, Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94. Viitattu 26.10.2009. <http://www.optula.om.fi/uploads/h4fp1m0ps42x9l.pdf>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2008. Vuosikatsaus. Viitattu 22.9.2009. http://www.krit.fi/JULKAISUT/julkaisut_vuosikert.shtml
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009. Viitattu 22.9.2009. <http://www.krit.fi>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009. Viitattu 4.8.2010. <http://www.krit.fi>
- Kulmala, Anna 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toisesta. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Kyngäs, Margit 2000. Vankeus miehen elämäntilanteissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: International Methelp.
- Mohell, Ulla & Pajuoja, Jussi 2006. Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.

- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.
- Näkki, Pirjo 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006/38. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen, sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Rikosseuraamusvirasto 2003. Perhe muurin toisella puolella: työryhmän mietintö. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Rikosseuraamusvirasto 2009. Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2008. Viitattu 4.8.2010. www.rikosseuraamus.fi
- Rikosseuraamusvirasto 2010. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2010. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2010. Viitattu 18.9.2010. www.rikosseuraamusvirasto.fi
- Ryynänen, Hannakaisa 2010. Seinien takana paljon työtä. Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 16.10.2010. www.krits.fi
- Simpura, Jussi, Moisio, Pasi, Karvonen, Sakari & Heikkilä, Matti 2008. Uudet ja vanhat sosiaaliset ongelmat. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes, 250–254.
- Sininauhaliitto 2010. Tuettu asuminen, kokonaisvaltainen ja sosiaalinen isännöinti. Viitattu 16.10.2010. www.sininauhaliitto.fi
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Uhtakari, Jorma 2009. Projektikoordinaattori Jorma Uhtakarin haastattelu 30.9.2009 Kriminaalihuollon tukisäätiössä Helsingissä.
- Valtion ympäristöhallinto 2008. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008–2011. Viitattu 27.10.2009. www.miljo.fi
- Vankeuslaki 23.9.2005/767.
- Vantaan kaupunki 2010. Oraskoti. Viitattu 16.10.2010. www.vantaa.fi
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Ympäristöministeriö 2010. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma
2008–2011. Viitattu 31.10.2010. www.ymparisto.fi

LIITTEET

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

VANKEUSAIKAISET HAASTATTELUT

1 Taustatietoja

- Ikä
- Kotikunta
- Vankikertaisuus

2 Asuminen

- Asumishistoria ennen vankeutta
- Mikä on johtanut asunnottomuuteen?
- Mitä ajatuksia/ tunteita asunnottomuus herättää?
- Mitä vaihtoehtoja asumisen suhteen on miettinyt vapautumisen jälkeen?

3 Kriminaalihuollon tuettu asuminen

- Mistä olet kuullut Krits:n tuetusta asumisesta?
- Minkä vuoksi haet Krits:n tuettuun asumiseen?
- Mitä ajatuksia/ tunteita tuettuun asumiseen liittyvä päihdekонтроlli herättää?
- Minkä vuoksi nyt on valmis yrittämään päihteetöntä elämää?
- Mikä motivoi kontrolloivan asumisen jatkumiseen vankeusrangaistuksen jälkeen
- Mitä toiveita tuettuun asumiseen liittyy?
- Mitä pelkoja tuettuun asumiseen liittyy?
- Koetko tarvitsevasi tukea vapautumisen jälkeen?
- Jos, niin minkälaista?
- Suunnitelmat päiväohjelman suhteen vapautumisen jälkeen
- Mitä odotat tulevaisuudelta?

VAPAUTUMISEN JÄLKEISET HAASTATTELUT

4 Vapautumisen jälkeinen aika asumisyhteisössä

- Mitä tapahtui ensimmäisenä päivänä, kun saavuit yhteisöön?
- Miten asuminen on lähtenyt sujumaan?

- Elämisen arki: Mistä tavallinen päivä koostuu?
- Miten asumisen tuki ilmenee päivittäisessä elämässä?
- Miten suhtautuu päihteettömyyskontrolliin ja onko sitä?
- Mikä merkitys tuetulla asumisella on ollut vapautumisen jälkeen?
- Ilmeneekö yhteisöllisyys jotenkin?
- Tuetun asumisen hyödyt ja haitat
- Mitä odotat tulevaisuudelta?

5 Asuminen itsenäisessä tukiasunnossa

- Miten asuminen on lähtenyt sujumaan?
- Miltä tuntuu asua omassa asunnossa yhteisöasumisen jälkeen?
- Elämisen arki: Mistä tavallinen päivä koostuu?
- Miten asumisen tuki ilmenee päivittäisessä elämässä?
- Itsenäisen tukiasumisen hyödyt ja haitat

LIITE 2: Suostumus haastatteluun

Opinnäytetyön aiheena on vapautuvan vangin polku tuettuun asumiseen, jonka tarkoituksena on selvittää asumispolkua vankilasta Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen piiriin vapautuvan vangin näkökulmasta.

Haastattelumateriaalia käytetään työn loppuraporttiin. Haastattelut nauhoitetaan, jotta tutkimusaineisto säilyy muuttumattomana. Raportointivaiheessa haastattelujen tunnistetiedot poistetaan, ja aineisto hävitetään raportin valmistuttua.

Helsingissä 28.9.2010

LIITE 3. Näyte analyysistä

Teema	Pelkistetty ilmaus	Yläluokka	Pääluokka
Ajatuksia tuetusta asumisesta	Saa rauhassa totuttautua siviiliin Elämä rauhoittuu Kaikilla samat säännöt	Vapautumiseen totuttautuminen Yhteiset pelisäännöt	Vapautumisen tukena
Ajatuksia tuetusta asumisesta	Oma ovi, josta kulkea Vapaus olla Oma huone	Oman rauhan kaipuu	Mahdollisuus yksityisyyteen
Päihteettömyys	Katto pään päällä, ei tarvetta juoda Retkahduksista puhuminen	Kohti päihdekuntoutumista	Päihteettömyyden tukena
Elämänkulku	Voimaa siviiliin, kun on paljon ollut vankilassa Itseensä keskittyminen Itsensä hoitaminen	Luottamus itseensä	Voimaantuminen